

ΒΑΣΙΚΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΙΕΡΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ*

Υ Π Ο

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

Μητροπολίτου Μύρων

Καθηγητοῦ τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης

Γ'. ΣΥΝΔΡΟΜΟΙ ΕΝ Τῃ ΙΕΡᾷ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ, Ο ΘΕΙΟΣ, Ο ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ, ΚΑΙ ΤΑ ΕΚ ΤΟΥΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΝ ΑΥΤῃ.

Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ὡς ἐξητάσθη αὕτη ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὡς τε ἔννοια θεολογική καθ' ἑαυτὴν καὶ ὡς πραγματικότητα ἀεὶ βιουμένη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἶναι ὁ ἔκτακτος ἐκεῖνος χῶρος, ἐν ᾧ, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ, συναντῶνται οἱ τρεῖς βασικοὶ καὶ κεφαλαιώδεις παράγοντες οἱ συναπτόμενοι ἀμέσως καὶ συνυπάρχοντες εἰς πᾶσαν πτυχήν τοῦ ὑπερφυσικοῦ φαινομένου τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, ἤτοι ὁ Θεὸς καὶ Ὑπερφυσικός, ὅστις καὶ εἶναι ὁ κυρίως λογιζόμενος ἐν τῷ θέματι, ὁ Ἐκκλησιαστικός, ὅστις καὶ καθιστᾷ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ὡς τε μορφήν τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως καὶ ὡς συγκεκριτημένην διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, πραγματικότητα οὐχὶ ἄλλως, εἰμὴ μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας καθισταμένην κτῆμα τῶν εἰς σωτηρίαν κεκλημένων πιστῶν, καὶ τέλος ὁ ἐξωτερικὸς ἢ ἀνθρώπινος, ὅστις καὶ προσδίδει εἰς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν ἔχι μόνον τὴν ἀνθρωπολογικὴν αὐτῆς ἔκτασιν καὶ διάστασιν, ἀλλ' ἐρμηνεύει καὶ δικαιολογεῖ ἅμα πῶς καὶ διατί ὁ Θεός, ἀνθρωπίνως τοῖς ἀνθρώποις λαλήσας ἐν τῇ Θείᾳ γενικῶς Ἀποκαλύψει, ἐχρησιμοποίησε καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἐφ' ἐξῆς μέσα καὶ σχήματα, ὡς τε πρόσωπα, ὡς θεσμούς καὶ ὡς εἶδη γραπτῶν μνημείων καὶ βιουμένων καταστάσεων, ἵνα ἔχι μόνον μεταβιβάσῃ καὶ παραδώσῃ εἰς τοὺς αἰῶνας τὴν ἀποκεκαλυμμένην ἀλήθειαν, ἀλλ' ἵνα καὶ μορφοποιήσῃ ταύτην εἰς συγκεκριτημένην σώζουσαν Ἐκκλησιαστικὴν Διδασκαλίαν ὑπὸ τὰς γνωστὰς ἐκεῖνας καὶ συγκεκριμένας μορφὰς τῆς Παραδόσεως, ἃς ἐγνώρισε καὶ ἐξακολουθεῖ διακατέχουσα ἡ Ἐκκλησία.

Καὶ πρῶτον μὲν ὁ λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ ἢ Ὑπερφυσικοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει παράγοντος.

Ὑπὸ τοῦτον ἔχομεν νοούμενον, ὡς γνωστόν, ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 279 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

αὐτὸν τοῦτον τὸν ὅλον Θεόν, ἐξ Οὗ πᾶσα ἀποκάλυψις καὶ διδασκαλία. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπαρκῶς ἀνελύσαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω.

Ὅμιλοῦντες νῦν εἰδικώτερον περὶ τοῦ Θείου τούτου παράγοντος ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, θέλομεν νὰ ἐπισημάνωμεν κυρίως τὸν θεοκεντρικὸν χαρακτῆρα αὐτῆς, δεδομένου ὅτι ἄνευ τοῦ Θείου τούτου καὶ Ὑπερφυσικοῦ παράγοντος, ὡς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ Θεία Ἀποκάλυψις καθ' ἑαυτήν, οὕτω, κατ' ἐπέκτασιν καὶ ἀναλογίαν, οὐδὲ Ἱερὰ Παράδοσις δύναται νὰ νοηθῇ. Ὑπὸ τὴν θεοκεντρικὴν δὲ ταύτην θεώρησιν τοῦ πράγματος ἔχομεν ὑπεμφαινομένην ἅμα, ὡς εἰκός, καὶ ὀλόκληρον τὴν Τριαδολογικὴν ἔκτασιν, ἣν κέκτηται τὸ θέμα τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως. Ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἐλάλησε τοῖς ἀνθρώποις ἐν τῇ Θείᾳ Ἀποκαλύψει καθόλου. Ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι εἶναι ὡσαύτως καὶ ὁ διαιωνίζων παρ' αὐτοῖς τὴν σώζουσαν ἀλήθειαν καὶ διδασκαλίαν, καὶ ὁ διασφαλίζων, δι' ὑπερφυσικῶν μέσων, ἀλλὰ καὶ δι' ἀπλουστερῶν τρόπων, τὴν συνέχειαν καὶ συνέπειαν ἐν τῇ παραδόσει τῶν παραδεδομένων.

Τούτου ὅμως τεθέντος δύο βασικαὶ ἔννοιαι προβάλλουσιν ἐξ ἑαυτῶν: α) ὅτι ὑ π ἄ ρ χ ε ι μ ῖ α καὶ μ ὄ ν η Θεία Ἀποκάλυψις, ἰσοβαρῶς καὶ ἰσοστασίως φερομένη τόσον ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ὅσον καὶ ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, ὡς ἐξ ἀμφοῖν, ἀμφοτέροι δὲ ἐκ τοῦ ἐνός Θεοῦ τῶν ὅλων, καὶ β) ὅτι τοῦ λόγου εἰδικώτερον ἀναφερομένου εἰς τὴν ἐ π ἄ ρ χ ε ι α ν ἑκατέρας τούτων, τονιστέον τυγχάνει ἀπὸ ἡμετέρας Ὁρθοδόξου πλευρᾶς, ὅτι οὔτε ἡ Γραφή μόνη, οὔτε ἡ Παράδοσις μόνη ἐξαντλοῦσι τὴν Θείαν Ἀποκάλυψιν, ἀλλ' ὅτι ἡ Ἀ γ ῖ α Γ ρ α φ ῆ ἐ ν τ ῇ Πα ρ α δ ὶ σ ε ι ἀποτελεῖ τὸ π λ ῆ ρ ω μ α τῆς ἐν Χριστῷ Ἱησοῦ Θείας Ἀποκαλύψεως.

Ἐκ τῶν σημείων τούτων τὸ πρῶτον εἶναι σημαντικώτατον καθ' ἑαυτό.

Ἀρχῆθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τόσον πρὸ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ὀριστικοῦ Κανόνος τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὅσον καὶ μετὰ τοῦτον — ὡς ἐπαρκῶς ἐλέχθη τοῦτο ἐν τοῖς ἀνωτέρω — οὐδέποτε ἐγένετο οὐσιαστικὴ διαφοροποίησις μεταξὺ Γραφῆς καὶ Παραδόσεως, ἢ μεταξὺ προφορικοῦ λόγου καὶ γραφῆς, κυρίως δὲ οὐδέποτε ἀντετάχθη ἢ μὲν πρὸς τὴν δέ, ὡς δύο διάφοροι καὶ ἀντιφερόμεναι πηγαί, ἀλλ' ἀείποτε ἐξεληφθησαν ὡς ἡ μόνη φωνὴ τοῦ Θεοῦ, ἢ διὰ λόγου ἢ τῆς γραφίδος παραδιδόμενη τοῖς ἀνθρώποις. Ἐὰν δὲ ὑπῆρχόν τινα ὄντως πρὸς ἀλλήλα ἀντιφερόμενα καὶ ἀντιτιθέμενα, ταῦτα δὲν ἦσαν ἡ Γραφή καὶ ἡ Παράδοσις, ἀλλ' ἦσαν ἐκ μιᾶς μὲν πλευρᾶς ἢ θύραθεν φιλοσοφία καὶ αἰ αἰρετικαὶ πλάναι καὶ αἰ ἀσεβεῖς διδασκαλίαι τῶν ψευδοπροφητῶν καὶ ψευδοδιδασκάλων, ἧτοι ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, ἐξ ἐτέρας δὲ ἡ ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς, ἧτοι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἢ προφορικῶς ἢ γραπτῶς μεταβιβασθεῖσα καὶ ἡ μόνη δυναμένη ἵνα ἐρμηνεύσῃ καὶ λύσῃ πάντα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου προβλήματα.

Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τὸ λογιζόμενον δὲν ἦτο ἡ μορφή ἢ ὁ τρόπος ἐκ-

φορᾶς τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας, ἀλλ' αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ ἀλήθεια. Διὸ καὶ οἱ αὐτοὶ Πατέρες ὑπερημύνοντο τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας, τόσον τῆς φερομένης ἐν τῇ Γραφῇ, ὅσον καὶ τῆς παραδιδόμενης ἐν τῇ Παραδόσει, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξαίρηται παρ' αὐτοῖς ὁ παράλληλος χαρακτήρ ἀμφοτέρων, καὶ δὴ οὐχὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ δύο ἐφαπτομένων ἀπλῶς κύκλων, ἀλλὰ δύο κύκλων ὁμοκέντρων, ὧν τὸ κέντρον ἦτο ὁ αὐτὰς ἀπακαλύπτων Ἐαυτὸν Θεός.

Καὶ εἶναι βεβαίως ἀληθές, ὅτι εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν ὀριστικοποίησιν τοῦ Κανόνος τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐθεωρήθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅτι ἡ Γραφή περιελάμβανε πάσας τὰς σωστικὰς ἀληθείας τῆς πίστεως. Τοῦτα ἐπαρκῶς ἀνεπτύχθη ἐν τοῖς ἀνωτέρω. Εἶναι δὲ πλεῖσται αἱ μαρτυρίαι τῶν κορυφαιοτέρων ἐκ τῶν Πατέρων, τόσον τῆς Ἀνατολῆς, ὅσον καὶ τῆς Δύσεως (τῶν Ἀπολογητῶν, Εἰρηναίου, Τερτυλλιανοῦ, Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Ὁριγένους, Κυπριανοῦ, Ἀθανασίου, Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἱερωνύμου, Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Αὐγουστίνου κ.λπ. Πρβλ. Υ.Μ. CONGAR, *La Tradition et les traditions*, τόμ. I, Paris 1960, σελ. 139/143: «La suffisance des Ecritures d'après les Pères» καὶ τόμ. II, Paris 1963, σελ. 255/260: «Ecritures et vérités nécessaires au Salut»), καθ' ἃς ἐξαίρεται ἢ «ἐ π ἄ ρ κ ε ι α» τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὡς περιεχοῦσης πάσας τὰς πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπαραιτήτους ἀληθείας. Πλὴν ἐτονίζετο ὑπὸ τῶν Πατέρων τούτων καὶ ἡ ὅλως ἰδιάζουσα συμβολὴ τῆς Παραδόσεως, ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς, εἰς τὴν ἐπάρκειαν ταύτην τῆς Γραφῆς, καθοριζομένου ὑπὸ τούτων σαφῶς τοῦ σημείου, ὅτι ἀμόνον ἐν τῷ φωτὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως ἐρευνημένη ἡ Γραφή, ἀποβαίνει αὐτάρκης ἅμα καὶ πλήρης τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν ταμιοῦχος, καὶ ἐκ τοιαύτης ἀπόψεως οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἄλλως ἐξαίροντες τὴν Παράδοσιν ὡς ἰσότιμον πρὸς τὴν Γραφὴν πηγὴν, ... ἐχαρακτήρισαν τὴν Γραφὴν ὡς πλήρη τῶν δογμάτων κώδικα, ἐν τῷ τοιούτῳ πρὸς τὴν Παράδοσιν συνδέσμῳ ὡς Γραφικῶν διδαγμάτων ἐκλαμβανομένων καὶ τῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Παραδόσεως, δι' ἀναλύσεως ἢ ἄλλως, ἐκ τῆς Γραφῆς ποριζομένων» (Χ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ, *Συμβολικὴ ἐξέπωση* Ὁροδόξου, ἐκδ. γ', Θεσσαλονίκη 1963, σελ. 117).

Ἄλλ' ἐξ ἑτέρου εἶναι ὠσαύτως γνωστόν, ὅτι ἡ «ἐπάρκεια» αὕτη οὐδὲν πρὸς τὸ ἐκλαμβάνηται ἐν ἐννοίᾳ ἀπολύτῳ, ὡσεὶ τάχα μόνῃ ἢ Γραφῇ νὰ δύνηται νὰ θεωρῆται ὡς περιέχουσα καὶ ὑπερκαλύπτουσα τὴν ὅλην Θεϊαν Ἀποκάλυψιν. Τοῦτο εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον ἀπόλυτον καὶ λελανθασμένον, ὅσον ἀπόλυτον καὶ λελανθασμένον εἶναι καὶ τὸ ἀποδέχεσθαι, ὅτι μόνῃ ἢ Παράδοσις περικλείει τὴν ὅλην Θεϊαν Ἀποκάλυψιν καὶ ὅτι ἐκ ταύτης χρονικῶς ὅσον καὶ ποσοτικῶς ἐξηρητήθη καὶ δὴ καὶ προῆλθεν, ὡς παράγωγον κατασκευάσμα, ἢ Ἀγία Γραφή.

Ἄλλ' ἤδη τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον ἐκ τῶν ἀνωτέρω τεθέντων ὑφ' ἡμῶν δύο σημείων.

Ἐπικριῶς ἐλέχθη καὶ ἐτονίσθη, ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ καὶ ὑφ' ἡμῶν, ὅτι πλήρους οὐσης τῆς ἀλληλοεξαρτήσεως Παραδόσεως καὶ Γραφῆς καὶ ἀποτελουσῶν ἀμοιτέρων ἰσοβαρεῖς καὶ ἰσοστασίους τρόπους ἐκφορᾶς τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, ἡ μὲν ζῶσα Παράδοσις προηγήθη τῆς Γραφῆς καθ' ὃ μέτρον ὃ προφορικὸς λόγος καὶ τὸ προφορικὸν κήρυγμα προηγήθησαν τῆς διὰ γραφίδος μεταδόσεως τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας, «οὐδόλως ὅμως δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ Παράδοσις ἠντλήθη ἐκ τῆς Γραφῆς, οὔτε ὅτι ἡ Γραφή ἐξήντηλησε πλήρως τὴν Παράδοσιν» (Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τόμ. Α', Ἀθήναι, 1959, σελ. 125). «Ἄνευ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, θεωρουμένης ὡς τῆς παλαιότερας ἐνσωματώσεως τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῆ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ καθαρότητι. Καὶ πάλιν ἄνευ Παραδόσεως ἀκριβοῦς δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν τὸ βαθὺ νόημα τῶν Γραφῶν καὶ δὲν θὰ εἶχομεν κἄν τὰς Ἁγίας Γραφάς. Παράδοσις καὶ Γραφή ἀποτελοῦν ἐνιαῖον σύνολον» (Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, ἐν θ' ἀνω τ., καὶ DThC, XV², 1334).

Ἐν τῷ οὕτω τιθεμένῳ ζητήματι ἔχομεν κυρίως εἰπεῖν τὴν ἀναίρεσιν τῆς γνωστῆς «θέσεως» τῆς Προτεσταντικῆς θεολογίας περὶ *Sola Scriptura*, καθ' ἣν οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ὡς πηγὴν τοῦ λόγου, ἐκδέχονται μόνον τὴν Ἁγίαν Γραφήν, διςχυριζόμενοι ὅτι αὕτη περιέχει πάσας τὰς πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαίαις ἀληθείας, «οὔσα πλήρης ἅμα καὶ αὐτάρκης τῆς χριστιανικῆς πίστεως κῶδιξ, τὴν δὲ Παράδοσιν ἀπορρίπτουσι μὲν ὡς πηγὴν αὐθεντικῆν, ἀνέχονται δ' αὐτὴν μόνον ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιφάσκει πρὸς τὴν Γραφήν, καὶ ὡς καλήν, ἀλλ' οὐχὶ ἀλάθητον, χειραγωγὸν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς Γραφῆς, ἀποδεχόμενοι ἐν ἀπωτάτῃ ἀναλύσει ὡς δόγμα μόνον ὅ,τι ρητῶς ἐπιτάσσει καὶ διδάσκει ἡ Γραφή».

Καὶ ἡ μὲν εὐρυτέρα τῆς ἀρχῆς ταύτης περὶ *Sola Scriptura* συζήτησις καὶ ἀναίρεσις, καὶ ἡ διακρίβωσις τοῦ σημείου πῶς καὶ μετὰ ποίων παραλλαγῶν ἡ ἀρχὴ αὕτη φέρεται τηρουμένη παρὰ ταῖς διαφόρους Προτεσταντικαῖς Ἐκκλησίας καὶ ταῖς κατ' αὐτάς Σχολαῖς Θεολογίας, ἄλλως παρ' ἄλλαις καθοριζομένης τῆς σχέσεως Γραφῆς καὶ Παραδόσεως, τελικῶς δὲ καὶ ἡ ἀξιολόγησις τῆς καὶ παρὰ τῇ Μεταρρυθμίσει, κατὰ τινὰ τρόπον, ἐν τῇ πράξει τοῦλάχιστον, καὶ πρότερον μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτη περιόδῳ, σημειουμένης ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἔννοιαν καὶ πραγματικότητα τῆς Παραδόσεως, πάντα ταῦτα ἐπαρκῶς διερευνώμενα θεολογικῶς ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει δογματικοῖς καὶ συμβολικοῖς ἐγχειριδίοις, δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσωσιν ἀντικείμενον εὐρυτέρας ἀναλύσεως ἐνταῦθα.

Διὸ καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ἡμετέρας Ὁρθοδόξου Θεολογίας κρίνοντες τὸ ὅλον θέμα σχέσεως Γραφῆς καὶ Παραδόσεως, λέγομεν, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος ἐπὶ τοῦ προκειμένου διδασκαλία εἶναι ὅτι οὐδόλως δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ περὶ *Sola Scriptura* πλάνη αὕτη, τόσον ὅσον ἀπορριπτέα τυγχάνει

καὶ ἡ τὸν ἀντίποδα ταύτης ἀποτελοῦσα πλήρης παραδοσιακρατικὴ ἀρχὴ τῆς *Sola Traditio*.

Ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκκινουσα ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι — ἵνα κατὰ Μέγαν Ἀθανάσιον εἴπωμεν — ὄντως «αὐτάρκειαι μὲν γὰρ εἰσὶν αἱ ἅγιαι καὶ θεόπνευστοι γραφαὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπαγγελίαν» (ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Κατὰ Ἑλληγνων, Α, 3, PG 25,4), πλὴν καὶ οὐδὲλως ἀπορρίπτουσα τὴν διδασκαλίαν ὅτι παραλλήλως πρὸς τὰς γραφὰς ταύτας «εἰσὶ καὶ πολλοὶ τῶν μακαρίων ἡμῶν διδασκάλων — ἵνα κατὰ τὸν αὐτὸν Μέγαν Ἀθανάσιον εἴπωμεν — εἰς ταῦτα συνταχθέντες λόγοι, οἷς ἐάν τις ἐντύχη, εἴσεται μὲν πως τὴν τῶν γραφῶν ἐρμηνείαν» (ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ἔνωθ' ἀνωτ.), καὶ ἀποδεχομένη ὅτι «τῶν πεφυλαγμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα, ἅπερ ἀμφοτέρα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει...» (ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περὶ Ἀγίου Πνεύματος, 26,61, PG 32, 188), πιστεύει, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ὅτι «οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδόθησαν, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἀγράφως· ὁμοίως δὲ κακεῖνα καὶ ταῦτά ἐστιν ἀξιόπιστα, ὥστε καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀξιόπιστον ἡγοῦμεθα» (ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς Β' Θεσσαλ., Ὀμιλ. 4,2, PG 62, 488), καὶ ὅτι, κατὰ τὸν ἱερὸν Ἐπιφάνιον, «δεῖ καὶ παραδόσει κεχρησθαι· οὐ γὰρ πάντα ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς δύναται λαμβάνεσθαι· διὸ τὰ μὲν ἐν γραφαῖς, τὰ δὲ ἐν παραδόσει παρέδωκαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι» (ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ, Πανάριον, Κατὰ Αἱρέσεων, 61,6, PG 41,1048. Πρβλ. καὶ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Κατὰ Εὐνομίου, Γ' 2, PG 45, 580/581, ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ, Ἐπιστολ. 71,6, PG 22, 672, ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞ., Ὅτι εἰς ὁ Χριστός, Διάλογος κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν, PG 75, 1257. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, Ἐπιστολ., 101, PG 37, 176, ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Λόγος ὑπὲρ τῶν Ἀγίων Εἰκότων, 2,28, PG 94, 1312/1317, ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΨΕΥΔΟΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας, 1,4, PG 3, 375). Διὸ καὶ ὄχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν διδάσκει τὸ ἰσόκυρον καὶ ἰσοστάσιον τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως, ὡς ἤδη πλειστάκις εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ παραδέχεται τὴν Θεϊαν Ἀποκάλυψιν καὶ τὴν αὐτὴν ἀψευδῆ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐκφερομένης οὐχὶ μονομερῶς ἐν «μόνῃ τῇ Γραφῇ», οὐδὲ πάλιν μεμονωμένως ἐν «μόνῃ τῇ Παραδόσει», ἀλλ' ἐν «τῇ Γραφῇ καὶ τῇ Παραδόσει» («Scriptura et Traditio»), τῆς Γραφῆς κατ' ἀνοουμένης ἐν τῇ Παραδόσει, τῆς δὲ Παραδόσεως διατηρούσης τὸ τε ἀνόθευτον αὐτῆς καὶ τὸ κριτήριον τῆς ἑαυτῆς ἀληθείας διὰ τῆς Γραφῆς καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Γραφῇ περιεχομένων («Scriptura in Traditione» καὶ «Traditio per Scripturam»), εἰς

τρόπον ὥστε ἡ Παράδοσις νὰ ᾖ ὄντως «τὸ ἄριστον εἰς κατανόησιν τῆς Γραφῆς ἐξηγητικὸν ὑπόμνημα, ἐπιρρίπτουσα φῶς ἐπὶ τὰ ἀσαφῆ καὶ σκοτεινὰ καὶ καθιστῶσα φωτεινὰ τὰ ἀδιόρατα ἄλλως εἰς τὸν παρατηρητὴν, καὶ ἐν γένει διανοίγουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅπως ἐνίδωσι τὴν Γραφικὴν διδασκαλίαν οὐχὶ ἐκ περιωρισμένου ὀρίζοντος, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνωτέρας ἐκείνης ἀπόψεως, ἣτις καὶ τοῦ ὅλου παρέχει πιστὴν καὶ τελείαν τὴν εἰκόνα, καὶ τὰ μέρη ἐμβλέπει ἐν τῇ ὀργανικῇ αὐτῶν ἀλληλουχίᾳ καὶ τῷ ἐνιαίῳ αὐτῶν συνδυασμῷ» (X. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ, Συμβολικὴ ἐξέπῳσεως Ὁρθόδοξου, ἔκδ. γ', Θεσσαλονίκη 1963, σελ. 116).

Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ οὕτω συνοψιζομένη ὀρθόδοξος αὕτη θέσις τοῦ ζητήματος εἶναι διδασκαλία ἐξ ἴσου ἀντικρυς ἰσταμένη τόσοσιν πρὸς τὴν παραδοσιακρατικὴν ἀρχὴν τῆς «Sola Traditio», ὅσον καὶ πρὸς τὴν βιβλοκρατικὴν ἀρχὴν τῆς «Sola Scriptura». Καὶ ἡ μὲν περαιτέρω ἀνάπτυξις τῆς Ὁρθόδοξου ταύτης θέσεως, ὡς καὶ ἡ ἀναίρεσις τῶν ἀντιστοίχων ἀντιλήψεων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Προτεσταντικῆς θεολογίας, ἐκφεύγουσι τῶν στενῶν ὀρίων τῆς παρούσης εἰσηγητικῆς μελέτης ἡμῶν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν διατύπωσιν τῆς ὀριστικῆς διδασκαλίας τῆς ἡμετέρας Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐκ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἀπορρεούσης καὶ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει ἰσοβαρῶς φερομένης μιᾶς καὶ ἐνιαίας Θείας Ἀποκαλύψεως, καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐπαρκειᾶς ἐκατέρας τῶν μορφῶν τούτων τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως οὐχὶ μεμονωμένως, ἐν μόνῃ τῇ Γραφῇ ἢ ἐν μόνῃ τῇ Παραδόσει, ἀλλ' ἐν ἀμφοτέραις καὶ ἐν συναρτήσῃ πρὸς ἀλλήλας, νομίζομεν ὅτι ἡ διατύπωσις αὕτη εὐρηταὶ ἐν οἷς ἀνωτέρω εὐσυνόπτως εἴπομεν.

*
* *

Ἐλθωμεν δὴ εἰς τὸν δεῦτερον κατὰ σειρὰν σύνδρομον ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει παράγοντα, τὸν Ἐκκλησιαστικόν.

Εἴπομεν περὶ τούτου, ὅτι καθιστᾷ οὗτος τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ὡς τε μορφήν τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, καὶ ὡς συγκεκριμένην ἐκ τῶν ὑστέρων διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, πραγματικότητά ἣτις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας καθίσταται κτῆμα τῶν εἰς σωτηρίαν κεκλημένων πιστῶν.

Ἐν τῷ οὕτως περιγραφόμενῳ Ἐκκλησιαστικῷ τούτῳ παράγοντι ἔχομεν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς προβάλλουσαν τὴν πολυμερῆ ἐκκλησιολογικὴν διάστασιν τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, καὶ δὴ ἐν τούτῳ, ὅτι κατ' ἀρχὴν οὐδόλως δύναται νὰ νοηθῇ ἢ Ἱερὰ Παράδοσις ἐκτὸς τοῦ φυσικοῦ δι' αὐτὴν χώρου τῆς Ἐκκλησίας, ὡς θεσμοῦ θεανθρωπικοῦ. Ὄντως ἡ Παράδοσις εἶναι ὄχι μόνον πτυχή τις τοῦ γενικωτέρου ἔργου τοῦ Θεοῦ, ἐνεργοῦντος ad extra ἀποκαλυπτικῶς, ἀλλ' εἶναι ἅμα καὶ λειτουργία τις ὑπερφυσικῆ ἐν τῷ κόσμῳ, φύσει καὶ θέσει προϋποθέτουσα τὸν θεσμόν καὶ τὰ πρόσωπα τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ἐκδηλωθῇ καὶ συγκε-

κριμενοποιηθῆ αὐτὴ ὡς μορφὴ ἐκφορᾶς τῆς ἀποκεικαλυμμένης ἀληθείας καὶ τῆς κατὰ συνέχειαν σφζούσης πίστεως καὶ διδασκαλίας παρὰ τοῖς ἀνθρώποις.

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἐμπλεκόμενου ἐν τῷ ὄλῳ θέματι τοῦ ἐνταῦθα τονιζομένου ὑφ' ἡμῶν ἐκκλησιολογικοῦ τούτου χαρακτηῖρος τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, δύο βασικά ἐκκλησιολογικά θέματα ἀνακύπτουσιν, ἀμέσως συναπτόμενα πρὸς τὴν γενικωτέραν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας περὶ Παραδόσεως. Ταῦτα εἶναι: α) ὁ ἐν τῇ διαμορφώσει τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας συναντώμενος παράγων τῶν μορφοποιούντων ταύτην συγκεκριμένων προσώπων, καὶ β) τὸ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὔθις ἰσχύον κριτήριον αὐθεντίας ἐν τῇ οὕτως ἀποκρυσταλλομένη καὶ μορφουμένη Ἱερᾷ Παραδόσει, καὶ δὴ τὸ κριτήριον τῆς ἐπιμαρτυρίας τῆς πίστεως τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐρυτέρας κοινῆς συνειδήσεως αὐτῆς, ἥτις καὶ ἐκδηλοῦται ἐκάστοτε διὰ τῆς ἀποδοχῆς πάσης ἀληθοῦς Παραδόσεως καὶ τῆς ἀπορρίψεως πάσης ψευδοῦς καὶ νενοθευμένης.

Ἀμφότερα τὰ ἐπὶ μέρους ταῦτα θέματα εἶναι σημαντικώτατα.

*
* *

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον παρατηροῦμεν τὰ ἐξῆς:

Τὰ μορφοποιούντα τὴν Παράδοσιν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας πρόσωπα εἶναι ἐκεῖνα ἀκριβῶς, ἅτινα ἐν τῇ ἐκκλησιολογικῇ θεωρήσει τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως ἀποτελοῦσι τὴν προέκτασιν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἦτοι οἱ Διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων Ἐπίσκοποι καὶ Ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας, εἰς οὓς ἐνεπιστεύθησαν οἱ Ἀπόστολοι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ οἵτινες, κατὰ διαδοχὴν, διὰ τῶν ἀποστόλων συνάπτονται πρὸς τὸν Ἕνα Κύριον, τὸν καὶ κυρίως φορέα τῆς θείας Ἀποκαλύψεως Χριστόν. Οὗτοι δὲ ἐκλαμβάνονται οὐχὶ μεμονωμένως, ὡς οἱ πνευματικῶς ὑπεύθυνοι τοῦ μεγάλου ἢ μικροῦ λογικοῦ ποιμνίου αὐτῶν, τοῦ ἐμπεπιστευμένου τῇ ποιμαντορίᾳ αὐτῶν — καίτοι καὶ ἐν τῇ στενῇ αὐτῶν διοικητικῇ δικαιοδοσίᾳ καὶ διακονίᾳ εἶναι μεζζων ἢ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθόλου εὐθύνη αὐτῶν, καθ' ὅσον, ὡς λέγει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, «τὸν τῆς Ἐκκλησίας προεστῶτα οὐκ ἐκείνης μόνης κήδεσθαι δεῖ τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐγχειρισθείσης αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην κειμένης...» (ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς τὸν Ἄγιον Εὐστάθιον, 3, PG 50, 602) — ἀλλὰ θεωροῦνται, κυρίως εἰπεῖν, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν, καὶ δὴ ὡς ἀποτελοῦντες τὸν ἱερὸν ἐσμόν τῶν Ἐπισκόπων («Collegialitas»), ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεργομένων καὶ ἐν συνόδῳ ἀποφαινομένων ἐπὶ θεμάτων πίστεως καὶ ἀληθείας.

Ἰπὸ τὴν διπλῆν ταύτην ἐκκλησιολογικὴν θεώρησιν τοῦ πράγματος ἔχομεν, ὡς εἰκός, τονιζόμενας τὰς δύο βασικὰς ἐκκλησιολογικὰς ἀρχὰς συνα-

πτομένας τῇ Παραδόσει, ἤτοι τὴν Ἀποστολικὴν Διαδοχὴν ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸν θεσμόν τῆς ἐν Συνόδῳ διὰ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς συνεργομένης καὶ ἀποφαινομένης Ἐκκλησίας.

Ἐκ τούτων ἡ Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ, ἀναμφιλέκτως ἀποτελεῖ παράγοντα σημαντικώτατον ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει. Δὲν εἶναι υπερβολὴ ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἄνευ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ὑπάρχει ἀληθῆς καὶ ἀψευδῆς Παράδοσις, κατὰ τὸν ἀπλοῦν λόγον, ὅτι ἄνευ διαδοχῆς προσώπων δὲν ὑπάρχει διαδοχὴ διδασκαλίας ἀδιάκοπος, μόνον δὲ ἐν ἀμφοτέροις, ἤτοι ἐν τῇ διαδοχῇ προσώπων καὶ διδασκαλίας, νοεῖται διασφραζομένη καὶ παραδιδομένη ἢ ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια εἰς τοὺς αἰῶνας πιστῶς καὶ ἀλωβήτως.

Ἐλέχθησαν ἐπαρκῶς τὰ εἰκότα ὑπὸ πλείστων ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν Θεολόγων περὶ τῆς ἐσωτέρας σχέσεως καὶ δὴ καὶ ταυτότητος τῶν ἐννοιῶν Ἀποστολικῆ Διαδοχῆ καὶ Παράδοσις, τονισθέντος σαφῶς πάντοτε τοῦ σημείου, ὅτι ἀμφοτέραι αἱ ἐννοιαὶ αὗται «ἀποτελοῦσι κατ' οὐσίαν τὸ περιεχόμενον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πραγματικότητος, τῆς πιστότητος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὴ τοῦ Κυρίου — διὰ τῶν Ἀποστόλων — γενομένην αὐτῇ Ἀποκάλυψιν» (Στυλ. ΧΑΡΚΙΑΝΑΚΙ, Περὶ τὸ Ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Θεολογίᾳ, Ἀθῆναι 1965, σελ. 23 καὶ 60). Εἶναι δὲ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ γνωστόν, ὅτι ἡ διαδοχὴ τῶν προσώπων ἐν τῇ οὕτως νοουμένη Ἀποστολικῇ Διαδοχῇ, καὶ ἡ διαδοχὴ τῆς διδασκαλίας, ἢ ἄλλως ἐσωτερικῆ τῆς Ἐκκλησίας διαδοχῇ λεγομένη, εἶναι ἐννοιαὶ καὶ πραγματικότητες προϋποθέτουσαι ἀλλήλας, καὶ δὴ καὶ πιστοῦσαι ἀλλήλας, καθ' ὅσον ἡ μὲν Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ τῶν προσώπων ἐγγυᾶται τὴν ἀποστολικότητα τῆς διδασκαλίας, ἢ δὲ ἐσωτερικῆ διαδοχῇ τῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ θεωρητικὴ βᾶσις καὶ τὸ ἐξ ἀντικειμένου κριτήριον τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἀμφοτέραι δὲ ἀποτελοῦσι γνωρίσματα καὶ προϋποθέσεις *sine qua non*, ὅπως Ἐκκλησία τις ἦ ὄντως ἀληθῆς καὶ ὀρθόδοξος περὶ τὴν πίστιν καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν μίαν ἀρχέγονον Ἐκκλησίαν, ἐφ' ὅσον θὰ διασώζη ἐν τῷ σώματι αὐτῆς τὰς δύο ταύτας μορφὰς διαδοχῆς προσώπων ὅσον καὶ διδασκαλίας (Χ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ, Δογματικὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1956, σελ. 281. Πρβλ. καὶ J. BEUMER, *La Tradition Orale*, Paris, édit. du Cerf, 1967, σελ. 62 καὶ 66 κ. ἐξ.).

Κατὰ ταῦτα τυγχάνει σαφές, ὅτι ἡ Ἱερὰ Παράδοσις ἔχει μόνον συνάπτεται πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, ἀλλὰ καὶ δὲν νοεῖται, ὡς ἐφῆμεν εἰπόντες, ἄνευ ταύτης.

Ἄλλ' ἡ Ἱερὰ Παράδοσις συνάπτεται στενότερα καὶ πρὸς τὴν ἐτέραν πραγματικότητα, τοῦ θεσμοῦ δηλονότι τῆς ἐν Συνόδῳ, διὰ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς, συνεργομένης καὶ ἀπο-

φαινομένης Ἐκκλησίας, καὶ δὴ καθ' ὅσον αὐτὸ ἕπερ ἐπεσημάναμεν ἀνωτέρω, ὡς προϋπόθεσιν τῆς Παραδόσεως, ἤτοι ἡ Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ, εἶναι, κυρίως εἰπεῖν, θεσμὸς ἀμεσώτατα προϋποθέτων τὴν Ἱεραρχίαν, τὸν ἐπίσκοπον, ὡς συγκεκριμένον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρόσωπον, κυρίως δ' εἰπεῖν τοὺς Ἐπισκόπους — εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν — ὡς ἐσμὸν διαδόχων τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες ἐξ αὐτῶν κατὰ διαδοχὴν ἔλκοντες τὴν προέλευσιν καὶ διακρατοῦντες τὴν συνέχειαν τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ κηρύξει τοῦ λόγου, αὐτοὶ εἶναι καὶ οἱ *de facto* μετουσιῶντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐπέκτασιν τῆς Παραδόσεως. Τοῦτο λέγει ἐπιγραμματικῶς Πέτρος ὁ Μογίλας ἐν τῇ Ὁμολογίᾳ αὐτοῦ, τονίζων ὅτι οὗτοι, οἱ Ἐπίσκοποι, «μετὰ ταύτην τὴν χειροτονίαν, καὶ τὴν διαδοχὴν τὴν μηδέποτε διακοπεῖσαν, ἔχουσι (καὶ) τὴν δύναμιν τοῦ διδάσκειν τὰ σωτηριώδη δόγματα, ἐκεῖνοι ὅπου εἶναι πεμπόμενοι εἰς τοῦτο» (I. KAPMIPH, ΔΣΜν, τόμ. β', Ἀθῆναι 1953, σελ. 640).

Καὶ ὅτι μὲν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πάντα τὰ μέλη αὐτῆς εἶναι φορεῖς τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας καὶ μέτοχοι τῆς εὐθύνης τῆς παραφυλακῆς ταύτης ἀκεραίας καὶ ἀλωβήτου εἰς τὸ διηνεκές, τοῦτο εἶναι δίδαγμα ἐξ ἑαυτοῦ προβάλλον, θὰ ἐπανέλθωμεν δὲ ἀναλυτικώτερον εἰς τοῦτο ἐν ταῖς εὐθύς κατωτέρω, ὀμιλοῦντες περὶ τῆς ἐπιμαρτυρίας τῆς κοινῆς λεγομένης συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Παραδόσει. Ἄλλ' ὅτι καὶ παρὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἐκκλησιολογικὴν ἀρχήν, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀναντίρρητος πραγματικότης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καθ' ἣν αὕτη, ὡς θεσμὸς ἀλαθῆτως διακατέχων, διατηρῶν καὶ διαφυλάσσων ἀλώβητον καὶ ἀκεραίαν τὴν παραδεδομένην αὐτῇ ἀλήθειαν καὶ τὴν σφύζουσαν διδασκαλίαν καὶ πίστιν, ἔχει καὶ τὸ («κανονικὸν») καὶ («τακτικὸν») αὐτῆς ὄργανον ἐκφράσεως τῆς παρ' αὐτῇ ἀποτεθησαυρισμένης διδασκαλίας καὶ ἀληθείας, ἕπερ ὄργανον εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῆς Ἰδρυτοῦ, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Ἀποστόλων, καὶ διὰ τῆς μυστηριακῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν διαδόχων αὐτῶν Ἐπισκόπων, συγκροτηθεὶς θεσμὸς τῆς Συνόδου, τοῦτο εἶναι ἐξ ἑαυτοῦ γνωστὸν καὶ εὐαπόδεκτον. Ὅτι δὲ προσέτι οἱ Ἐπίσκοποι, ὡς μέλη ἐνὸς σώματος, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας, δέον νὰ θεωρῶνται οὐχὶ ὡς μεμονωμένα ἄτομα, ἀλλ' ὡς σύνολον κανονικῶς συγκεκριημένον, τοῦτο προβάλλει ὡς ἀλήθεια ἐκ τοῦ ἀπλοῦ συλλογισμοῦ, ὅτι ἅπαντες ἔλαβον τὴν αὐτὴν ἐνιαίαν χάριν, πάντες συνάπτονται πρὸς τὴν αὐτὴν ὁμήγυριν τῶν Ἀποστόλων καὶ δι' αὐτῶν πρὸς τὸν ἕνα Κύριον καὶ Θεμελιωτὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πάντες ἐπωμίσθησαν ἐξ Ἰσου τὴν αὐτὴν ἐνιαίαν εὐθύνην καὶ ἀποστολὴν τοῦ εὐαγγελίσεσθαι καὶ παραδίδειν τὴν παρακαταθήκην τοῦ λόγου καὶ τοῦ μυστηρίου, εὐθύνην ἣν ἀσκοῦσι βεβαίως, ὡς εἵπομεν καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ μεμονωμένως καὶ προσωπικῶς, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον εἶναι οὗτοι πιστὰ καὶ ἀθθεντικὰ τοῦ Ἐντολέως ὄργανα, ἐφ' ὅσον συμπίπτουσι πάντες ἐν τῇ αὐτῇ πίστει καὶ τῇ αὐτῇ ἀληθείᾳ, οὐδόλως ἀφιστάμενοι ἐκ τῆς ἣν

παρέλαβον, ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, ἐνιαίας καὶ ἀκεραίας ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας.

Διὸ καὶ λέγομεν, ὅτι τὸ ἐν Συνόδῳ συνέρχεσθαι καὶ συναποφαινεσθαι τῶν Ἐπισκόπων εἶναι ἐξ ἴσου ἀπαραίτητον διὰ τὴν Παράδοσιν, ὅσον ἀπαραίτητος εἶναι καὶ αὐτὸς ὁ θεσμὸς τῆς Συνόδου καθ' ἑαυτὸν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐξ οὗ καὶ βλέπομεν πολλαχῶς τονιζομένην παρὰ τοῖς Πατράσι τὴν πραγματικότητα ταύτην τῆς ἐν Συνόδῳ ἀποφάνσεως τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας, οὐχὶ ἀπλῶς ἐν ἐννοίᾳ ἐκκλησιολογικῇ, ἀλλὰ ἐν συναφείᾳ καὶ πρὸς τὸ κύριον γνῶρισμα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς θεσμοῦ διακρατοῦντος καὶ διαιωνίζοντος τὴν ἀποκεκαλυμμένην ἀλήθειαν ἐν τῇ Παραδόσει καὶ Διδασκαλίᾳ αὐτῆς. Οὕτω, ὁ μὲν ἱερός Χρυσόστομος λέγει, ὅτι «οὐδεὶς (ἐπίσκοπος) ἀρκεῖ καθ' ἑαυτὸν τι πρᾶξαι», καὶ ὅτι «τιμιώτεροι (οἱ Ἐπίσκοποι) γίνονται ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ τοῦ πλήθους» (ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς τὰς Πράξεις, Ὁμιλ. 37.3, PG 60, 266), ὁ δὲ Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας ἀποφαινεται ἐπιγραμματικῶς, ὅτι «ἐν τοῖς θεολογικοῖς καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασιν ἰσχύει ἡ τῶν ἁγίων πατέρων καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου βουλή» (ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡ., Ἐπιστολὴ 17, PG 77, 108).

Ἀρκοῦσι, νομιζόμεν, ταῦτα ἵνα τονισθῇ ἐπαρκῶς ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ἐν τῇ προοπτικῇ ταύτῃ τοῦ ἐν αὐτῇ λειτουργοῦντος ἐκκλησιολογικοῦ παράγοντος, συνάπτεται οὐσιωδῶς πρὸς τὴν πραγματικότητα τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐν Συνόδῳ, καὶ δὴ ἐν Οἰκουμενικῇ τοιαύτῃ, συνεργομένης καὶ ἀποφαινομένης διὰ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς Ἐκκλησίας, διὰ τούτου δέ, ὡς εἰκόσ, καὶ πρὸς τὴν ἐτέραν ἐκκλησιολογικὴν πραγματικότητα τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς. Ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις πραγματικότησι, ὡς ἐξ ἀμφοτέρων, ἔχομεν ἐξαιρομένην τὴν ἐννοίαν τῆς αὐθεντίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ («Magisterium Ecclesiae»), ἥτις αὐθεντία δὲν νοεῖται ἄλλως ἐν τῇ Ὀρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ εἰμὴ μόνον διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐν Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ διὰ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς ἀποφαινομένης ἐπὶ θεμάτων πίστεως καὶ ἀληθείας.

*
* *

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον κατὰ σειρὰν θέμα, τὸ προκύπτον ἐκ τῆς ἐκκλησιολογικῆς θεωρήσεως τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, ἦτοι τὸ θέμα τοῦ ἰσχύοντος ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας στοιχείου αὐθεντίας ἐν τῇ ἀποκρυσταλλώσει καὶ μορφοποίησει τῆς Παραδόσεως, καὶ δὴ ὑπὸ τὴν συγκεκριμένην μορφήν τοῦ κριτηρίου τῆς «Ἐπιμαρτυρίας τῶν πιστῶν» («Consensus fidelium») τῆς ἄλλως λεγομένης «κοινῆς Συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας» («Consensus Ecclesiae»), ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

Στενοτάτη καὶ οὐσιαστικωτάτη εἶναι ἡ σχέσις Ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ «κοινῆς Συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας». Καὶ ἐάν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω,

πᾶσα ἔννοια αὐθεντίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πηγάζει καὶ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἐν Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ἐκφράζεσθαι καὶ ἀποφαίνεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς ἐπὶ θεμάτων πίστεως καὶ διδασκαλίας, τὸ ἀπώτατον κριτήριον ἀληθείας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ οὕτως νοουμένη καὶ ἐξαιρομένη ἐκκλησιαστικῇ αὐθεντία κεῖται ἐπὶ τοῦ εὐρυτάτου τούτου παράγοντος τῆς κοινῆς Συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας», ἥτις καὶ οὕσα «ἡ ὁμόθυμος κοινὴ γνώμη κλήρου καὶ λαοῦ», ἥτοι ἡ ἐπιμαρτυρία τοῦ ὅλου πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, αὕτη, καίτοι, ὡς ἐπιτυχῶς ἐλέχθη, «μὴ δυναμένη νὰ καθορισθῇ εἰς ὀργανικὴν τινὰ ἔκφρασιν», ἐν τούτοις ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην δύναμιν ὑπὲρ καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, «ὁ τελικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν ὁποίων ὡς Οἰκουμενικῶν δὲν ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῆς συγκλήσεως αὐτῶν ὡς τοιούτων, ὅσον ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτῶν ὡς Οἰκουμενικῶν ὑπὸ τῆς Συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας» (Κ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας (κατὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου), Ἀθῆναι 1958, σελ. 17).

Τούτου ὅμως τεθέντος συνάγεται φυσικῶς, ὅτι ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, ἐὰν ἀπαραίτητος εἶναι διὰ τὴν συγκρότησιν, ἀποκριστάλλωσιν καὶ μορφοποίησιν τῆς ἐν αὐτῇ φερομένης ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας ἡ Ἱεραρχία, ὡς τε θεσμὸς κατὰ διαδοχὴν συναπτόμενος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὸν Κύριον καὶ ὡς συγκεκριημένον σῶμα διαφυλάττον καὶ παραδίδον τὴν πίστιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ Ἰσου ἀπαραίτητος εἶναι καὶ ἡ παράλληλος πραγματικότης τῆς κοινῆς Συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὡς εὐρύτερας ἐπιμαρτυρίας τῆς πίστεως τῶν μελῶν αὐτῆς.

Ἡ κοινὴ ὅμως αὕτη Συνείδησις δὲν ἐκλαμβάνεται ποσῶς ὡς τι διάφορον ἢ ξένον ἢ ἀνεξαρτήτως χωροῦν πρὸς τὴν ἐπισήμως διὰ τῶν Ποιμένων αὐτῆς ἀποφαινομένην Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὡς συνδεδασμένη μαρτυρία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς αὐτῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας καὶ τῆς ταυτοσήμως διδασκομένης καὶ πιστευομένης ἐν αὐτῇ διδασκαλίας καὶ πίστεως, εἰς τρόπον ὥστε οὔτε αὐθεντία ἐκκλησιαστικὴ νὰ νοῆται ἄνευ τῆς εὐρύτερας ἐπιμαρτυρίας τῆς κοινῆς Συνειδήσεως, οὔτε ἀφ' ἑτέρου καὶ κοινὴ Συνείδησις νὰ νοῆται ὑπάρχουσα ἄνευ Ἐκκλησίας, ἐν αὐθεντία ἐνεργούσης εἰς τὰ τῆς πίστεως.

Ἄριστα ἀποσαφηνίζει τὴν διπλῆν ταύτην πραγματικότητα ὁ Ἀμίλιας Ἀλιβιζάτος, ὅταν, ἀναλύων διεξοδικώτερον τὸν ἐν παρέχει ἀκριβολόγον ὀρισμὸν τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Συνειδήσεως», λέγῃ ἐπιγραμματικῶς: «Δύο τινὰ εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας: πρῶτον, ἡ ἐνσυνείδητος ἀντίληψις καὶ διάθεσις καὶ ἐνέργεια τῆς ποιμαινούσης Ἐκκλησίας πρὸς θετικὴν δημιουργίαν ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, διὰ διδασκαλίας κατὰ πάντα γνησίας, ἀκριβοῦς καὶ μακρὰν πάσης διαστροφῆς καὶ νοθείας, διαστρεβλώσεως τὸ πνεῦμα καὶ τὴν οὐσίαν τῆς Ὁρθοδοξίας· καὶ δεύτερον, ἡ τῆς ἀπαξ δημιουργηθείσης συνειδήσεως ὀρθὴ καὶ ἄγρυπνος παρακο-

λούθησις και προσπάθεια ἐπὶ διατηρήσει τῆς καλῶς νοουμένης και πρεπούσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εὐσταθείας» (Ἀμ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ, Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ΕΕΘΣΠΑ, ἔτος 1954-1955, σελ. 38).

Ταῦτα σημαίνουν, ὅτι παράλληλος εἶναι ἡ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας πορεία τῆς Παραδόσεως και τῆς Κοινῆς Συνειδήσεως, και ὅτι ἀνά πᾶσαν στιγμήν ἡ μὲν πρώτη ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς δευτέρας, ἡ δὲ δευτέρα ἐμποτίζεται και ἐμπεδοῦται ὑπὸ τῆς πρώτης, ἵνα μένη διαρκῶς εὐαίσθητον τὸ αἰσθητήριον τοῦτο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς πᾶσαν διακύμανσιν ἐν τῇ Παραδόσει και ἔτοιμον πρὸς ἀντίδρασιν ἐνώπιον οἰασθήποτε ἐνδεχομένης ἀποκλίσεως πρὸς οἰανδήποτε μορφήν πλάνης ἢ παραφθορᾶς τῆς ἀληθείας.

Διὸ και, ὡς ἡ Ἱερὰ Παράδοσις δὲν εἶναι ἐπιπροσθέτων και ἐξωτερικῶς μόνον συναπτομένων πρὸς ἀλλήλας ἐνοιῶν, ἀλλ' ἐσωτερικὸν ἀπὸ Θεοῦ ἐκπορευόμενον σύνολον ὑπερφυσικῶν ἀληθειῶν διὰ ζώσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μεταδοθεῖσῶν και κατὰ τὸ κατ' ἀνθρωπον στοιχεῖον μορφωθείσῶν ὑπὸ τὴν ἐπίπτουσαν και χάριν τοῦ Παρακλήτου, οὕτω και ἡ Κοινὴ τῆς Ἐκκλησίας Συνείδησις δὲν εἶναι ἀπλοῦν δημιούργημα κατὰ διδασκαλίαν ἢ καθ' ὑπαγόρευσιν παραγόμενον παρὰ τοῖς μέλεσι τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' εἶναι ὁ συνδεδευσμένος καρπὸς τῆς κατὰ συγκεκριμένην ἐνέργειαν και διδακτικὴν και κηρυκτικὴν δραστηριότητα τῆς ποιμανούσης Ἐκκλησίας προπαρασκευαζομένης και ἐμπεδουμένης ἐνσυνειδήτου πίστεως αὐτῶν, μετὰ τῆς ταυτοσήμως ἐπενεργούσης ὑπερφυσικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Παρακλήτου, οὕτινος ἡ χάρις διανοίγει τὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς, διαφωτίζει τὴν διάνοιαν και ὠθεῖ τὸν ἕσω ἀνθρωπον εἰς γνῶσιν, κατάληψιν και πίστιν τῶν ἀποκεκαλυμμένων ἀληθειῶν, κατὰ τὸν ὃν ἔχει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ρόλον, ἵνα ὀδηγήσῃ τοὺς ἀνθρώπους «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν» (Ἰωάν. ιστ', 13), ἵνα οἱ πιστοὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸ αὐτὸ φρονούντες, ἀποτελῶσιν ἐν σώμα ὑπὸ μίαν κεφαλὴν, τὸν ἕνα Κύριον και Θεόν.

Κατὰ ταῦτα ἡ κοινὴ Συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας εἶναι προσὸν αὐτῆς συναντώμενον οὐχὶ παρ' ἐνὶ ἐκάστῳ μέλει αὐτῆς μεμονωμένως, ἀλλὰ μορφούμενον και ἀναπτυσσόμενον ἐν τῷ ὅλῳ σώματι τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὅπως ἡ Παράδοσις εἶναι καθολικὴ πραγματικότης διὰ τὴν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀποτεθησαυρισμένην Θεῖαν Ἀποκάλυψιν, οὕτω και ἡ κοινὴ Συνείδησις εἶναι καθολικὴ λειτουργία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐπιμαρτυρία τοῦ συνόλου τῶν πιστῶν ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς Παραδόσεως και τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας.

*
* *

Ὡς πρὸς τὸν τρίτον και τελευταῖον παράγοντα ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, τὸν ἀνθρώπινον ἢ ἐξωτερικὸν λεγόμενον παράγοντα, εἴπομεν περὶ αὐτοῦ εἰσαγωγικῶς ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ προσδίδων εἰς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν ὄχι μόνον τὴν ἀνθρωπολογικὴν αὐτῆς

ἕκτασιν καὶ διάστασιν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐρμηνεύων καὶ δικαιολογῶν ἅμα διατί ὁ Θεὸς ἐχρησιμοποίησεν εἰδικώτερον πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἐκείνα μέσα καὶ σχήματα, ὡς τε πρόσωπα, ὡς θεσμούς καὶ ὡς εἶδη γραπτῶν μνημείων καὶ βιουμένων ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καταστάσεων, ἅτινα καὶ συνυπουργήσαν ἐν τῇ μεταβιβάσει καὶ παραδόσει τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας καὶ ἐν τῇ ἐν χρόνῳ μορφοποιήσει ταύτης εἰς συγκεκριμένην ἐκκλησιαστικὴν ἀλήθειαν ὑπὸ τὰ γνωστὰ εἶδη τῆς Παραδόσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ὅντως ὑπὸ τὸν ἐξωτερικὸν τοῦτον ἢ ἀνθρώπινον παράγοντα ἐν τῇ Παραδόσει ἔχομεν, κυρίως εἰπεῖν, ὅτι ἀμεσώτερον ἐμπίπτει ἐν τῷ χώρῳ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως ὡς ἀνθρώπινον στοιχεῖον. Ὡς καὶ προλαβόντως εἶπομεν, ὁ ἄνθρωπος καθόλου, ὃν τὰ ὑποκείμενον ἅμα καὶ τὸ ἀντικείμενον ἐν τῇ ὅλῃ λειτουργίᾳ τῆς Παραδόσεως, εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ δι' οὗ καὶ ὁ εἰς ὃν ἢ Παράδοσις, καὶ ἅρα εἶναι ὁ παράγων ὁ ὀριστικὸν ρόλον διαδραματίζων, τόσον ἐν τῇ κατ' ἀνθρώπον διαμορφώσει καὶ ἐκφορᾷ αὐτῆς, ὅσον καὶ ἐν τῇ περαιτέρῳ ἀνελιξίῃ καὶ μεταβιβάσει αὐτῆς ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον.

Ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ὅτι ὄντως τόσον σημαντικὴ εἶναι ἡ παρεμβολὴ τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος, οὐχὶ μάλιστα μεμονωμένως, ἀλλὰ πάντοτε παραλλήλως πρὸς τοὺς δύο ἑτέρους παράγοντας, τὸν Θεῖον καὶ τὸν Ἐκκλησιαστικόν, καταφαίνεται ἐκ τῶν γνωρισμάτων, ἅτινα ἀπαιτοῦνται ἐκ τῆς Παραδόσεως, ἐκ πάσης Παραδόσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα αὕτη ᾗ ἀληθὴς καὶ ὀρθὴ Παράδοσις.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἄριστα περιγράφει καὶ ἀναλύει τὴν ὅλην ἀνθρωπολογικὴν διάστασιν τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως Βικέντιος ὁ ἐκ Λειρίνου, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀσχοληθεὶς μὲ τὸ θέμα τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ καθορίσας κκταλεπτῶς τὰ κατ' αὐτὴν Πατὴρ οὗτος τῆς «χρυσῆς ἐποχῆς» τῆς Χριστιανικῆς Γραμματολογίας, ὁ καὶ ἀποκρυσταλλώσας τὸ ὅλον θέμα εἰς τὴν ἦν παρέσχε κλασικὴν περὶ Παραδόσεως διατύπωσιν αὐτοῦ, ἥτις ἀπετέλεσεν ἕκτοτε τὸν «χρυσοῦν κανόνα» ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ περιεχομένου τῆς Παραδόσεως, κυρίως εἰς ἕκτασιν ἀνθρωπίνην, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἀπὸ πλευρᾶς ἀνθρωπίνης πίστεως καὶ ἀποδοχῆς ταύτης.

Εἰς τὰ ἔργον τοῦ «Commonitorium», ὀρίζων τί εἶναι τὰ ὄντως ἀληθῆς καὶ ἀψευδῆς ἐν τῇ Παραδόσει τῆς Ἐκκλησίας λέγει ἐπιγραμματικῶς: «In ipsa item Ecclesia catholica magnopere curandum est ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est; hoc est enim vere proprieque catholicum... Hoc ita demum fiet, si sequamur universitatem, antiquitatem, consensionem» (VINCENTII, C o m m o n i t o r i u m, 2, PL 50, 630).

Ἐν τῷ οὕτω καθοριζομένῳ περιεχομένῳ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως τὰ προβάλλοντα βασικὰ γνωρίσματα εἶναι τρία, τὰ ἐξῆς, ἅτινα καὶ τονίζει ὁ ἱερός Πατήρ: τὸ τῆς «καθολικότητος» («ubique»-«universitas»), τὸ τῆς «ἀρχαί-

τητος) («sempre» - «antiquitas») και τὸ τῆς γενικωτέρας «συμφωνίας» ἢ «ὁμοφωνίας» τῶν ἀποδεχομένων αὐτὴν («ab omnibus» - «consensio»), ἅτινα σύντρια προϋποθέτουσι φυσικῶς και ἀβιάστως τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα και μόνον αὐτόν.

Ὅντως εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς δεόν νά παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ Βικέντιος καθορίζων τὰ τρία ταῦτα γνωρίσματα τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, οὐδόλως ἀναφέρεται εἰς τὸ θέμα καθ' ἑαυτὸ τῆς αὐθεντίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐδ' εἰς τὸν παράγοντα τῆς Συνόδου (Οἰκουμενικῆς ἢ ἄλλης), οὐδ' ἀκόμη ὀλιγώτερον εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης («Magisterium Romanum»). Οὕτως ἄλλωστε ἐξηγεῖται και ἡ μὴ ἀπόλυτος ἀποδοχὴ τῆς Βικεντιεῖου ταύτης ἀρχῆς ἐκ μέρους τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, θεωρούσης ταύτην ἐκκλησιολογικῶς, πραγματιστικῶς και ἐπιστημολογικῶς ἀνεπαρκῆ, ἀπαράδεκτον και ἀνεφάρμοστον.

Και ἀνομολογεῖται μὲν βεβαίως και ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς, ὅτι εἶναι δύσκολος ὁ ἀκριβῆς καθορισμὸς τῶν ἄπερ εἰσάγει ὁ Πατήρ οὗτος κριτηρίων ἐν τῇ Παραδόσει («πανταχοῦ», «πάντοτε» και «ὑπὸ πάντων»), ἐν τούτοις ἡ δυσκολία αὕτη δὲν εἶναι και οὐσιώδης λόγος ἀπορριψέως τοῦ παρεχομένου ὀρισμοῦ, ὅστις ἄλλωστε και εἶναι ὁ μόνος παρέχων τὴν δυνατότητα, ὡς εἴπομεν, ἵνα παρακολουθήσωμεν τὴν παρουσίαν τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος ἐν τῇ ὄντως μεγαλειώδει, κατὰ τε τὴν ὑπερφυσικὴν και ἐκκλησιολογικὴν αὐτῆς πλοκὴν, λειτουργίᾳ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως.

Ἀνεξαρτήτως λοιπὸν πάντων τούτων, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης τῆς τονιζομένης ἐν τῷ Βικεντιεῖῳ ὀρισμῷ παρουσίας τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος ἐν τῇ Παραδόσει, ἔχομεν νά παρατηρήσωμεν τὰ ἐξῆς:

1ον. — Τοῦ περιεχομένου τῆς Παραδόσεως ὀριζομένου ὡς τοῦ «πανταχοῦ, πάντοτε και ὑπὸ πάντων πιστευθέντος» σημαίνει, ὅτι: ὅ,τι οἱ ἄνθρωποι ἐπίστευσαν ὡς ἀληθές, ἀκριβές και ὀρθὸν («πανταχοῦ, πάντοτε και πάντες») τοῦτο εἶναι και ἔγκυρον και ἐπιμεμαρτυρημένον ἐξωτερικῶς και ἔχει τὸ οἶονεῖ ἀπτότερον ἀνθρωπίνως κριτήριον ἀληθείας. Τὸ οὕτω πιστευόμενον, αὐτὸ μαρτυρεῖ περὶ ἑαυτοῦ και περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀληθείας. Και ἡ ἀλήθεια ἐπομένως ἐν τῇ Παραδόσει συμπίπτει, ἐξωτερικῶς τοῦλάχιστον, μὲ τὴν τριπλῆν ταύτην ψυχογονητικὴν λειτουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις και εἴ γε ἐπίστευσε και ἀπεδέχθη πανταχοῦ, πάντοτε και ὁμοφώνως τι ὡς ἀληθές, τοῦτο ἀποδεικνύεται και ἐξ ἑαυτοῦ ἀληθές.

Ἄλλ' αὐτόνοητον ὅτι κατὰ τὴν συστοιχίαν ταύτην συλλογισμοῦ, δν κάμνομεν ἐνταῦθα, ἔχομεν περίεργον μὲν, ἀλλ' ἀληθῆ καθ' ἑαυτὴν, ἀντιστροφὴν τινα τῶν ὄρων μεταξὺ («Παραδόσεως» και «πιστευόντος ἀνθρώπου»), τὴν ἐξῆς: ἐνῶ θὰ ἔδει ἡ Παράδοσις καθ' ἑαυτὴν νά ἐλέγχει τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ὀρθότητι πίστεως και ἀληθείας, ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ «πανταχοῦ, πάντοτε και ὁμο-

φώνως) πιστευομένου ὑπ' αὐτοῦ, καθίσταται ὁ ἐλέγχων τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀκρίβειαν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ πιστευομένου, ἤτοι τοῦ περιεχομένου τῆς Παραδόσεως, εἰς τρόπον μάλιστα ὥστε, ὅσον ὁ μὴ κατὰ τὴν Παράδοσιν πιστεύων κρίνεται καὶ εἶναι αἰρετικὸς καὶ ἀνορθόδοξος (ἀό γὰρ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πιστεύων... ἄπιστός ἐστιν) λέγει ἐπιγραμματικῶς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Ἐκδοσις Ὁρθοδόξου Πίστεως, 4, 10, PG 94, 1128), ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἢ μὴ «πανταχοῦ, πάντοτε καὶ ὑπὸ πάντων» πιστευομένη Παράδοσις νὰ μὴ εἶναι ἀληθὴς καὶ ὀρθόδοξος.

2ον. — Ὅσον ἀρχαιότερον, καθολικώτερον καὶ ὑπὸ πάντων πιστευόμενον καὶ ὁμολογούμενον εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς Παραδόσεως τόσον ἀσφαλέςτερον συνάπτεται αὕτη πρὸς τὴν πρώτην πηγὴν τῆς Ἀποκαλύψεως, τὸν ἕνα Κύριον. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ δι' οὗ ἡ ἀληθὴς Παράδοσις χωρεῖ μέχρι τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Κυρίου εἶναι, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ὁ παρεμβαλλόμενος οὗτος παράγων τοῦ πιστευόντος ἀνθρώπου.

Καὶ δὲν λέγεται μὲν βεβαίως, ὅτι ὁ παράγων οὗτος εἶναι ὁ μόνος συγκροτῶν τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας ἐν τῇ Παραδόσει. Ἀσφαλῶς ἡ Παράδοσις, καθ' ἃ εἵπομεν ἀνακελυμένως, εἶναι, κυρίως εἰπεῖν, ἐξ ἀντικειμένου ἀληθὴς καὶ βεβαία καθ' ὅσον εἶναι θείας προελεύσεως καὶ τυγχάνει ἐκκλησιαστικῶς ἡγγυημένη ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι. Ἐν τούτοις εἶναι ὁ ἀνθρώπινος οὗτος παράγων εἰς ἓκ τῶν παραγόντων, ὁ ἐξωτερικώτερος ἀσφαλῶς, ἀλλὰ καὶ ὁ περισσότερον ἐμπραγματῶς πιστούμενος, διότι ἐν ἀπωτάτῃ ἀναλύσει ἐπαναπαύεται οὗτος εἰς τὸ βασικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης πίστεως.

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι δέον ὅπως ὑπάρχη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅσον καὶ ἐν τῷ εὐρυτέρῳ χώρῳ τῆς Παραδόσεως, ἡ βασικὴ («ἀνησυχία») τῆς ἀποδείξεως πάσης ἐκ Παραδόσεως ἀληθείας, ὅχι μόνον ἐξ ἀντικειμένου, κατὰ τὸ θεῖον δηλ. καὶ κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν αὐτῆς κριτήριον, ὡς ἀληθοῦς, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὑποκειμένου, δοκιμαζομένου εἰ ὄντως αὕτη «πανταχοῦ, πάντοτε καὶ ὑπὸ πάντων» ἐπιστεύθη.

3ον. — Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ «creditum est» εἶναι καθαρῶς ἀνθρωπολογικὸν γνῶρισμα. Ἀνθρώπος εἶναι ὁ πιστεύων τὰ τῆς Παραδόσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οὐδὲν δὲ ἐν τῇ πίστει ταύτῃ ἀνθρωπινότερον καὶ συμβατικώτερον τοῦ «πανταχοῦ», τοῦ «πάντοτε» καὶ τοῦ «ὑπὸ πάντων». Ἐν τούτοις διὰ τῶν ἀνθρωπολογικῶν τούτων προϋποθέσεων ἐκδηλοῦται ὀλόκληρος ἡ Ἐκκλησιολογικὴ, ἡ εὐρυτέρως Πνευματολογικὴ καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ Θεία καὶ ὑπερφυσικὴ διάστασις τῆς Παραδόσεως. Ἐὰν ὄντως ἀληθὴς Παράδοσις εἶναι τὸ «ὑπερ πανταχοῦ, πάντοτε καὶ ὑπὸ πάντων ἐπιστεύθη», τοῦτο πάντως ἐπιστεύθη «πανταχοῦ, πάντοτε καὶ ὑπὸ πάντων» μόνον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ μόνον ὑπὸ τὴν πνοὴν καὶ καθοδήγησιν τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἰκοῦντος

Ἁγίου Πνεύματος καὶ μόνον ὡς ἀλήθεια ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ποτε ἀποκεκαλυμμένη. Πᾶσα ἄλλη ἔννοια ἢ ἀντίληψις, ὅπωςδὴποτε πιστευθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ διάφορον τρόπον, δὲν εἶναι «ἢ Παράδοσις». Ἐξ οὗ καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, καθ' ὃ μέτρον εἶναι θεία καὶ ἀποστολικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ, εἶναι καὶ ἀνθρωπίνη, καὶ ἀντιστρόφως, καθ' ὅσον ὀρθῶς, ἀκεραίως καὶ ἀλωβήτως «πανταχοῦ, πάντοτε καὶ ὑπὸ πάντων» πιστεύεται, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἀποδεικνύεται ὡς ἡ κυρίως Παράδοσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἰδοὺ τὰ εἰς ἀνθρωπολογικὴν ἔκτασιν γνωρίσματα τῆς Παραδόσεως. Ἀσφαλῶς ὁ «χρυσοῦς κανὼν», ὃν παρέχει Βικέντιος ὁ ἐκ Λειρίνου, ὀρίζει ὡς ἄριστα τὸν ἀνθρώπινον τοῦτον παράγοντα ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει.

* *

Ἐξετάζοντες νῦν τοὺς τρόπους, ὑφ' οὓς ἀνθρωπίνως καὶ ἐπὶ τὸ ἐξωτερικώτερον ἡ Ἱερὰ Παράδοσις ἐξηγήθη καὶ ἐκφέρεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, βλέπομεν ὅτι ὅ,τι πανταχοῦ, πάντοτε καὶ ὑπὸ πάντων ἐπιστεύθη τοῦτο προσέλαβεν ὄντως συγκεκριμένως τινὰς μορφὰς ἐξωτερικεύσεως, ἐμφανίσεως καὶ κατ' ἀνθρώπον ἐκφράσεως καὶ διατυπώσεως, ἃς καὶ δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς:

α) αἱ ἐπίσημοι διατυπώσεις καὶ ὁμολογίαι πίστεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, β) αἱ ἔγκυροι καὶ αὐθεντικαὶ ἐρμηνεῖαι τῆς Γραφῆς, γ) αἱ ἀποφάνσεις, οἱ ὅροι καὶ τὰ σύμβολα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δ) οἱ θεσμοί, τὰ ἔθιμα καὶ αἱ πράξεις τῆς λατρείας καὶ ε) αἱ διδασκαλίαι καὶ ἐπὶ μέρους ἐκθέσεις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐν εὐρυτέρᾳ συμφωνίᾳ τούτων πρὸς ἀλλήλους («Consensus Patrum»). Εἰς ταῦτα εἶναι δυνατὸν νὰ προστεθῶσι καὶ εὐρύτεραί τινες μορφαὶ Παραδόσεως, ἃς τινὲς ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν Ὀρθοδόξων Θεολόγων ἀναβιβάζουσιν ἀριθμητικῶς εἰς πλείονας, τονίζοντες σὺν ταῖς ἄνω καὶ πάσας τὰς ἐξωτερικὰς καὶ γενικώτερας μορφῆς ἐκκλησιαστικὰς Παραδόσεις, ἐν αἷς, ἐπὶ παραδείγματι, οἱ Κανόνες τῶν Τοπικῶν Συνόδων ὡς ἀνεγνωρίσθησαν οὗτοι ὑπὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὰ ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας κ.λπ. (Ἴδε *Teologia Dogmatica Si Simbolica. Manual pentru Institute Teologice*, τῶν Καθηγητῶν τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας Ν. CHITESCU, Isid. TODORAN καὶ I. PETREUTA, Bucuresti 1958, σελ. 183/189).

Ἀναλύοντες καθ' ἐν τὰ ὑφ' ἡμῶν εἰδικώτερον μνημονευόμενα σημεῖα ἐκ τῶν ἀνωτέρω, παρατηροῦμεν περὶ τούτων τὰ ἐξῆς:

Καὶ ποία μὲν ἢ σημασία τῶν ἐπισήμων διατυπώσεων καὶ ὁμολογιῶν πίστεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, τοῦτο

εἶναι περιττόν και νά λεχθῆ. Εἴτε ὡς βαπτιστικαί ὁμολογίαι πίστεως (ΙΟΥ-ΣΤΙΝΟΥ, Ἄπολογ., Α', 61, ΒΕΠ 3, 194, ΤΕΡΤΥΛΛΙΑΝΟΥ, De Corona, 3, PL 2, 79/80), εἴτε ὡς Λίβελλοι ὁμολογίας πίστεως Μαρτύρων κ.λπ. (Πολυκάρπου Σμύρνης, Περπετούης και Φελικίτης κ.λπ.), εἴτε και ἄλλων μορφῶν ἐκκλησιαστικά Ὁμολογία ἦσαν αὐται, ἀπετέλουν συντόμους και περιεκτικὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως διατυπώσεις και ἐκθέσεις, αἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἐγνώρισαν βελτιώσεις ἢ ἀναπτύξεις, ὥστε νά ἀποτελέσωσιν ἐφ' ἐξῆς τὸν περιεκτικὸν τύπον ἐπιτοπίων κατὰ Ἐκκλησίας ὁμολογιῶν πίστεως. Τὴν πραγματικότητα ταύτην ἐκφράζει Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων ἐν ταῖς Κατηγήσεσιν αὐτοῦ, ὅταν λέγη: «Ἐπειδὴ οὐ πάντες δύνανται τὰς Γραφὰς ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἰδιωτεία, τοὺς δὲ ἀσχολία τις ἐμποδίζει πρὸς τὴν γνῶσιν... ἐν ὀλίγοις τοῖς στίχοις τὸ πᾶν δόγμα τῆς πίστεως περιλαμβάνομεν... και παρὰ ταύτην ἄλλην μηδένα δέξασθαι... μήτε ἂν ἄγγελος ἐναντίος, εἰς ἄγγελον φωτὸς μετασχηματισθεὶς, πλανῆσαι σε βούλεται» (ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛ., Κατήχησις, Ε' 12, PG 33, 520/521).

Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἐγκύρους και ἀυθεντικὰς ἐρμηνείας τῆς Γραφῆς και τῆς σημασίαν τούτων ἐν τῇ μορφοποιήσει τῆς Παραδόσεως, δὲν ἔχομεν ἴνα μακρηγορήσωμεν, και πρέπει νά θεωρηθῶσιν ἀρκετά, ὅσα ἐλέχθησαν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, τόσοσιν περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ὀριστικοῦ Κανόνος τῆς Κ.Δ., ὅσον και περὶ τῆς σχέσεως Γραφῆς και Παραδόσεως και περὶ ἐπαρκείας τῆς Γραφῆς. Πάντως τοῦτο μόνον ἐνταῦθα λέγομεν συμπληρωματικῶς, ὅτι κατὰ τὴν ἡνπερ Βικέντιος ὁ ἐκ Λειρῖνου και ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἐθέσπισεν ἐξηγητικὴν ἀρχὴν «ὁ θεῖος κανὼν τῶν γραφῶν ἐρμηνεύεται κατὰ τὰς παραδόσεις τῆς καθόλου Ἐκκλησίας και συμφώνως πρὸς τὸ καθολικὸν δόγμα». «Divinum canonem (Scripturae Sacrae) secundum universalis Ecclesiae traditiones et juxta catholici dogmatis regulas interpretentur» (VINCENTII, Commōnitōrium, 2, 27, PL 50, 675).

Ἀναμφιβόλως μσίζονος και ἀναντιρρήτου κύρους τυγχάνουσιν ἐκ τῶν μορφῶν τῆς ἀποκεκρυσταλλωμένης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἱερᾶς Παραδόσεως αἱ ἀποφάνσεις, οἱ ὅροι και τὰ σύμβολα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, εἰς ἃ ἐνεσωματώθη μέγα μέρος τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως και εὔρον τὴν διάπτυσιν και ὀριστικὴν διατύπωσιν αὐτῶν πλεῖσται ἀλήθειαι τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἀρκεῖ, νομίζομεν, νά ἀναφερθῆ ἐνταῦθα ἡ περίπτωσις τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐν τῇ ὁποίᾳ καθοριζομένου τοῦ δόγματος τῆς ἀιδιότητος τῆς θεότητος τοῦ Β' Προσώπου τῆς Ἀγίας Τριάδος και θεσπιζομένου τοῦ ὅρου «ὁμοούσιος» ἐν τῷ Χριστολογικῷ δόγματι, οἱ μὲν μετασχόντες Πατέρες τῆς Συνόδου ἐπέστελλον ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτῶν λέγοντες περὶ τοῦ νέου τούτου ὅρου ἐν τῇ γλώσσει τῶν δογμάτων, ὅτι «... αὕτη εἶναι τῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις και τῶν Πατέρων ἡ Παράδοσις» (ΕΥΣΕΒΙΟΥ, Ἐκκλησιολογία, Δ' 21, PG 20, 377),

ὁ δὲ Μέγας Ἀθανάσιος, εἰδικώτερον μὲν ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὄρου «ὀμοούσιος», παρετήρει ὅτι «Ἰδοὺ ἡμεῖς μὲν ἐκ Πατέρων εἰς Πατέρας διαβεβηκέναι τὴν τοιαύτην διάνοιαν ἀποδεικνύομεν...», ἀναλύων δὲ ἀλλαχοῦ τὸ ἔργον τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἔλεγεν ὅτι οἱ πατέρες αὐτῆς εἰς τὰ θέματα τῆς πίστεως, χρησιμοποιοῦντες ἀπολύτως καταφατικὴν γλῶσσαν, δὲν ἔγραψαν ἀπλῶς «ἔδοξεν» αὐτοῖς, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον, ὅτι «... καὶ οὕτω πιστεύει ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ εὐθὺς ὁμολόγησαν πῶς πιστεύουσιν, ἵνα δείξωσιν ὅτι μὴ νεώτερον, ἀλλ' ἀποστολικόν ἐστὶν αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ ὁ ἔγραψαν οὐκ ἐξ αὐτῶν εὐρέθη, ἀλλὰ ταῦτά ἐστιν ἅπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι» (ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ὅτι ἡ ἐν Νικαία Σύνοδος..., 3 καὶ 27, PG 25, 420 καὶ 465 καὶ ΙΔΙΟΥ, Περὶ τῶν γενομένων ἐν Ἀριμίνο..., 5 PG 26, 688). Διεκηρύττετο δὲ πάντοτε ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, ὅτι ἡ ἐκάστοτε προβαλλομένη πίστις τῶν Πατέρων ἐκάστης Συνόδου ἦτο ταυτόσημος πρὸς τὴν πίστιν τῶν Ἀποστόλων. (Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἐν τῷ ὄρω τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου χρησιμοποιοηθεῖσα διατύπωσις, ἔχουσα οὕτως: «...Μετὰ πάσης τοίνυν ἀκριβείας ἐρευνήσαντές τε καὶ διασκεψάμενοι..., οὐδὲν ἀφαιροῦμεν, οὐδὲν προστίθεμεν, ἀλλὰ πάντα τὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀμείωτα διαφυλάττομεν... Οὕτω γὰρ κρατύνεται ἡ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν διδασκαλία, εἴτουν παρὰ δόσεις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω τῶ ἐν Χριστῷ λαλήσαντι Παύλῳ καὶ πάσῃ τῇ θείᾳ ἀποστολικῇ ὁμηγύρει καὶ πατρικῇ ἀγιότητι ἐξακολουθοῦμεν κρατοῦντες τὰς παραδόσεις, ἃς παρελείψαμεν...» MANSI, XVIII, 376 καὶ 380).

Ὅτι δὲ καὶ εἰς τοὺς θεσμούς, εἰς τὰ ἔθιμα καὶ εἰς τὰς πράξεις καὶ τοὺς λόγους τῆς θείας λατρείας ἀπετυπώθη ἐν πολλοῖς ἡ Παράδοσις, τοῦτο εἶναι μυριόλεκτον ἐν τε τῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν ταῖς σελίσαι τῆς Θεολογίας. Εἶναι γνωστόν, ὅτι αἱ λατρευτικαὶ πράξεις τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως δὲ ἰδιαιτέρως τὰ Μυστήρια καὶ δὴ ἡ Θεία Εὐχαριστία, εἶναι χῶρος ἐν τῷ ὁποίῳ κατ' ἐξοχὴν διαφυλάττεται, ἀλλὰ καὶ δι' οὗ μεταδίδεται ἡ ζωσα καὶ αἰ ἀνανεουμένη Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν ταύταις ἔχομεν τὴν ἐνεργὸν λατρείαν, τὸ ἐνεργὸν χριστιανικὸν Μυστήριον, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν φυσικωτέραν καὶ πραγματικωτέραν ὁμολογίαν πίστεως, διότι ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ λατρείᾳ αὐτῆς καθόλου καὶ ἐν τῇ ἱεροτελεστίᾳ καὶ εὐχολογίᾳ τῶν Μυστηρίων αὐτῆς ἔχει ἀποτυπώσει ὅλην τὴν πίστιν αὐτῆς, ἣν καὶ ἀποκαλύπτει, ἐκφράζει, ἐξαγγέλλει καὶ ἀνυμνολογεῖ — κατὰ τρόπον πολλὰκις ἐκφραστικώτερον ἢ αἱ ἀφηρημέναι διατυπώσεις τῶν δογμάτων καὶ τῶν θεσπισμάτων τῆς Ἐκκλησίας — τὴν ἀποκεκαλυμμένην ἀλήθειαν, εἰς ἕκτασιν μάλιστα μαζικὴν, τοῦ συνόλου δηλονότι τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν περίφημον καταστάσαν

ἀρχὴν τοῦ «lex orandi lex credendi» (πρβλ. Υ. Μ. CONGAR, *La Foi et la Théologie*, Paris, édit. Desclée, 1962, σελ. 145/147).

Παρατηρήθη ὀρθῶς ἄλλωστε, ὅτι «ἡ Παράδοσις εἶναι πεφυλαγμένη καὶ μεταδίδεται καὶ διὰ τοῦ θυσιαστηρίου, ὅσον καὶ ἀπὸ τοῦ Ἄμβωνος καὶ ἀπὸ τῆς Ἐδρας. Διότι ἐὰν ἀπὸ τῶν δύο τούτων, ἦτοι ἀπὸ τοῦ Ἄμβωνος καὶ ἀπὸ τῆς Ἐδρας, ἔχομεν τὸν γραπτὸν καὶ τὸν λαλούμενον λόγον, τὸν ἐκφράζοντα τὴν ἀποκεκαλυμμένην ἀλήθειαν ὑπὸ τὰς ἐνδείξεις καὶ τὰ σχήματα τῆς ἀφηρημένης Θεολογίας καὶ τὰς ξηρὰς διατυπώσεις αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ Θυσιαστηρίου ἔχομεν ἐξαγγελλόμενον αὐτὸ τοῦτο τὸ κύριον «σῶμα» τῆς ὑπερφυσικῆς πραγματικότητος, καὶ μάλιστα ὑπὸ ἐνδείξεις καὶ σημεῖα ἅτινα οὐσιαστικῶς συμπίπτουσι πρὸς αὐτὴν, πρὸς τὴν ὑπερφυσικὴν δηλονότι πραγματικότητα, ἀλλὰ καὶ διακατέχονται ὑπ' αὐτῆς, τελικῶς δὲ καὶ ὀριστικοποιοῦν τοὺς πνευματικὸς καρποὺς αὐτῆς ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου» (Υ. Μ. CONGAR, *La Tradition et les traditions*, τόμ. Β', Paris 1963, σελ. 118).

Ἄλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν ὡς ἄνω σκέψεων πνευματικωτέρας ἀξιολογήσεως τῶν λειτουργικῶν δεδομένων ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, τυγχάνει ἀνάντιρρητον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἰς πλείστας περιπτώσεις διεκήρυξε καὶ ἐμπραγματικῶς ἀπέδειξε ὅποιαν καὶ ὀπόσῃ σημασίαν ἀπέδιδε καὶ ἀποδίδει εἰς τὰ λειτουργικὰ ταῦτα δεδομένα. Οἱ Πατέρες πλειστάκις ἀπέδειξαν τὴν ἐξάρτησιν τῆς διδασκαλίας αὐτῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας καθόλου ἐκ τῆς εὐρυτέρας λειτουργικῆς πράξεως. Οὕτω ὁ Μέγας Βασίλειος ἐν τῇ Πνευματολογία αὐτοῦ ἀποδεικνύει τὴν θεϊότητα τοῦ Γ' Προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος διὰ λειτουργικῶν δεδομένων (ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Περὶ Ἁγίου Πνεύματος*, 24, 26-28, 66, 75 κ.λπ. PG 32, 111, 113/117, 192, 193, 209 κ.λπ.). Ὁ δὲ ἱερός Αὐγουστίνος, ἐν τῇ περὶ καθολικότητος τῆς Χάριτος καὶ περὶ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, καταφεύγει εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀξιώματος «lex orandi lex credenti», αὐτὸς πρῶτος ἐν τῇ Δύσει ἐκπεφρασμένως ἐφαρμόσας τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν τῷ Θεολογικῷ αὐτοῦ συστήματι (πρβλ. A. ZACCARIA, *De usu librorum liturgicorum in rebus theologiacis*, Parisiis 1838, σελ. 278 κ. ἐξ.).

Ὅτι δὲ τὰ λειτουργικὰ δεδομένα εἶναι ἐκ τῶν συνιστῶντων τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν στοιχείων, τοῦτο στηρίζεται ἐπὶ βασικῶν συλλογισμῶν, καὶ δῆ:

α) ὅτι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ λειτουργία καὶ οἱ λειτουργικοὶ τύποι ἀποτελοῦσι μορφήν τῆς δοξολογικῆς λεγομένης θεολογίας, ἦτοι μορφήν περιεκτικὴν τῆς λατρευτικῆς ὁμολογίας πίστεως, καὶ δὴ ἐν ἐκκλησιαστικῇ συνάξει ἢ μυστηριακῶς γενομένης, τοῦθ' ὅπερ ἀναβιβάζει καὶ κατὰ ἔσωτερικὰ πνευματικὰ κριτήρια τὴν θεολογικὴν σημασίαν τῆς Λειτουργίας,

β) ὅτι ἡ Λειτουργία καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι μόνον φιλολογικὸν τι εἶδος τῆς Χριστιανικῆς Γραμματολογίας, τυχαῖον ἢ καὶ ἠβελημένον ἀπότοκον τῆς

εὐρυτέρας διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν πολλοῖς εἶναι ἔκφρασις τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας, δίδουσα διέξοδον εἰς τὰ πιστευτέα,

γ) ὅτι ἡ Λειτουργία εἶναι συχνάκις ἡ ἐρμηνεύουσα τὰς ἐν τῇ Παραδόσει ὑπολανθανόντως κειμένας διδασκαλίας καὶ δοξασίας ἢ ἀντιλήψεις, αἰτινες μὴ ἀποτελεσθεῖσαι ἴσως εἰς ὀριστικὰ κεφάλαια πίστεως καὶ εἰς ἀποφάνσεις ἐκκλησιαστικάς, ἐν τούτοις εἶναι ἐκ τῶν γενικῶς πιστευομένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (τοιαῦται π.χ. εἶναι αἱ διδασκαλῖαι περὶ ἐνσωμάτου μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου, περὶ τελωνίων, περὶ μέσης καταστάσεως τῶν ψυχῶν κ.λπ.),

δ) ὅτι ὑπὸ ὀρισμένους λειτουργικοὺς τύπους ἔχομεν διασφζομένας ἀρχαιότερας μορφὰς πίστεως καὶ λατρείας τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας ἢ καὶ ἄλλων μερικωτέρων Ἐκκλησιῶν τῶν πρώτων αἰώνων, ὡς καὶ κείμενα ἀποβαίνοντα πολλάκις ἀποσαφηνιστικὰ ἀντιστοίχων κεφαλαιωδῶν διδασκαλιῶν [ὡς π.χ. συμβαίνει μὲ τὸ Χριστολογικὸν καὶ Σωτηριολογικὸν περιεχόμενον τῶν εὐχῶν τῆς Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, μὲ τὴν νεκρώσιμον ὕμνογραφίαν καὶ εὐχολογίαν κ.λπ., ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν καὶ μείζονα ἐν τῇ Θεολογίᾳ θέματα, πιστούμενα καὶ εὐρίσκοντα τὴν θετικωτέραν δικαιολόγησιν αὐτῶν εἰς συγκεκριμένας τινὰς λειτουργικὰς πράξεις, ὡς εἶναι π.χ. ἡ τριπλῆ κατάδυσις καὶ ἀνάδυσις ἐν τῷ βαπτίσματι, ὁ νηπιοβαπτισμὸς, ἡ εὐχαριστιακὴ θυσία καὶ τὸ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων, ὁ ἀναστάσιμος χαρακτήρ τῆς περιόδου ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς, τὰ καθαγιαστικὰ λόγια τῆς ἐπικλήσεως (τῶν διαφόρων ἐπικλήσεων εἰς τοὺς διαφόρους λειτουργικοὺς ρυθμοὺς) προκειμένου περὶ τῆς θεολογίας τῆς Θείας Εὐχαριστίας, τὰ κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ βαπτίσματος, ἦτοι ἡ εὐλογία τοῦ ὕδατος, τοῦ ἐλαίου, τοῦ χρίσματος, ἡ διὰ τούτου χρίσις, ἡ ἀπόταξις καὶ σύνταξις, οἱ ἐξορκισμοὶ καὶ αἱ ἐμφυσῆσεις κ.λπ. κ.λπ.]. Πάντα ταῦτα, κεφαλαιώδη στοιχεῖα ἐν τῇ λατρείᾳ, ἀποβαίνουσιν ἔγκυροι μαρτυραὶ καὶ εἰς τὰ τῆς πίστεως, εἶναι δὲ ἐκ τῶν παρὰ τῇ Παραδόσει πεφυλαγμένων, ἧς καὶ ἀποτελοῦσι μορφήν οὐσιώδη καὶ σημαντικὴν.

Ταῦτα καὶ περὶ τῶν λειτουργικῶν δεδομένων.

* *

Περὶ δὲ τῆς διδασκαλίας τέλος τῶν Πατέρων προκειμένου, ἐν αὐτῇ, ὡς γνωστὸν, περιελήφθη ὀλόκληρος ἡ ἐρμηνευτικὴ καὶ ἀποσαφηνιστικὴ παράδοσις, ἡ τυχοῦσα εἰδικῆς ἐπεξεργασίας καὶ διαπτύξεως παρ' ἐνὶ ἐκάστῳ ἐξ αὐτῶν, ὡς καὶ ὀλόκληρος ἡ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐκπορευομένη καὶ κατὰ διαδοχὴν παραδοθεῖσα καὶ διαμορφωθεῖσα συστηματικωτέρα διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ ὅτι μὲν οἱ Πατέρες ἀποτελοῦσι τὸν ζωτικὸν χῶρον τῆς Παραδόσεως, τοῦτο περιττὸν καὶ νὰ λεχθῆ. Ὑπάρχουσιν ὅμως οὐκ ὀλίγα θέματα,

ἀνακύπτοντα ἐξ αὐτῶν, καὶ ἀναγόμενα εἰς τὴν ἣν παρουσιάζουσιν οὗτοι ἐσω-
 τέραν σχέσιν πρὸς τὴν Παράδοσιν, ἢ διακρίβωσις καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ὁποίων
 τυγχάνει ἀπαραίτητος.

Καὶ ἐν πρώτοις: τί νοεῖται ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει ὑπὸ τὸν ὄρον «Πα-
 τέρεις»;

Δὲν ὑπάρχει, κυρίως εἰπεῖν, θεολογικὸς ὀρισμὸς περὶ Πατέρων. Εἶναι
 ἐν τούτοις δυνατὸν νὰ καθορισθῶσι τὰ κύρια τούτων γνωρίσματα ἐν τῇ ζωῇ καὶ
 συνειδήσει τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὕτω νὰ ὀρισθῇ ἐξ αὐτοῦ ὁ τύπος τοῦ «Πατρὸς»
 τῆς Ἐκκλησίας.

Οὕτω «Πατέρεις» ἐκλήθησαν τὸ κατ'ἀρχὰς οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἐκ τοῦ Ἱε-
 ρατείου τῆς Ἐκκλησίας, ὅτινες, ὡς Ἐπίσκοποι κυρίως, ἤσκουν πνευματικὴν
 δικαιοδοσίαν (πατρότης) ἐπὶ τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτοῖς ψυχῶν. Εἶναι
 οὗτοι «Πατέρεις» ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἣν ἔχει ὁ ὄρος ἐν τῇ Π.Δ. πρῶτον, καθ' ἣν Πα-
 τέρεις ἦσαν κυρίως οἱ Πατριάρχαι τοῦ Ἰσραὴλ (ἐξ οὗ καὶ ἡ ἔκφρασις ἐν τῇ Κ.Δ.
 «Ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ὑμῶν»). Ἄλλ' εἶναι προσέτι «Πατέρεις» καὶ ἐν τῇ Παυ-
 λικῇ, ἰδίως, ἐννοίᾳ τοῦ ὄρου, ὡς Ἐπισκόπων καὶ Πρεσβυτέρων κατὰ Ἐκκλη-
 σίας, ὅτινες καὶ ὡς τοιοῦτοι θεωροῦνται, ὅτι (λόγον ἀποδώσωσιν) (Ἐ β ρ .
 ιγ', 17) διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν κηρυττομένας καὶ παραδιδόμενας διδασκαλίας.

Ἐν συνεχείᾳ, καὶ δὴ εἰδικώτερον ἀφ' ὅτου ἐνεφανίσθη ἐν τῇ ζωῇ τῆς
 Ἐκκλησίας ὁ θεσμὸς τῶν Συνόδων καὶ μάλιστα τῶν Οἰκουμενικῶν, «Πατέρεις»
 ἐκλήθησαν πάντες οἱ μετέχοντες τούτων Ἐπίσκοποι καὶ Ποιμένες, ὅτινες
 καὶ διὰ τῆς μετοχῆς αὐτῶν ἐν αὐταῖς, καὶ διὰ τῆς λοιπῆς θεσπιστικῆς αὐτῶν
 ἐργασίας ἐπὶ Συνόδου, ὀρίσαντες κεφαλαιώδεις τινὰς ἀληθείας τῆς πίστεως εἰς
 συγκεκριμένα δόγματα, ὠδήγησαν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἀποσαφήνισιν τῆς
 παρ' αὐτῇ ἀποτεθησαυρισμένης ὑπερφυσικῆς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθείας,
 αὐτοὶ εἰς τοῦτο οὐσιαστικῶς συμβαλόντες. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ καλοῦνται
 «Πατέρεις» πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ μετασχόντες εἰς τὰς Συνόδους.

Εἶτα ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ «Πατέρεις» ἐκλήθησαν πάντες οἱ ὀρθῶς καὶ
 ἐντὸς τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας εἰλικρινῶς ἀναλαβόντες τὸ ἔργον τῆς ἐρμηνείας,
 διαπτύξεως, ἀποσαφήνισεως καὶ ἐκθέσεως τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας
 διὰ τῶν διαφόρων μορφῶν τοῦ ἀγράφου κηρυγματικοῦ, μάλιστα δ' ὅμως τοῦ
 συστηματικοῦ γραπτοῦ λόγου αὐτῶν. Ἀνεγνωρίσθησαν δὲ ὡς «Πατέρεις» οἱ
 τοιοῦτοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων αὐτῶν, εἴτε τῶν
 ἀμέσως εἴτε καὶ τῶν ἀπωτέρως, κυρίως διότι ἐθεωρήθη ὡς ἀπαραίτητον δι'
 αὐτοὺς στοιχεῖον τὸ εἶναι αὐτοὺς κήρυκας τοῦ λόγου καὶ συγγραφεῖς, διὰ τὴν
 διαμόρφωσιν δὲ καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ στοιχείου τούτου παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ διὰ
 τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διακρίβωσιν τῆς ὀρθότητος τῶν ὑπ' αὐτῶν λεχθέντων
 καὶ κυρίως γραφέντων, ἀπληθῆ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον μακρὸς χρόνος
 κατὰ τὰς περιπτώσεις. Ἐνοεῖται ὅτι τὸ σημαντικώτερον παρ' αὐτοῖς δὲν ἦτο

τὸ εἶναι αὐτοὺς ὑπηρέτας τοῦ λόγου ἢ συγγραφεῖς, ἀλλὰ τὸ διδάσκειν ὀρθῶς καὶ τὸ παραδίδειν ἀλωβήτως τὴν παρακαταθήκην.

Ἐν τούτοις τὸ κριτήριο τῆς ὀρθότητος τῆς διδασκαλίας αὐτῶν δὲν καθορίζετο ὁμοιομόρφως, ἀλλ' ἄλλως παρ' ἄλλοις ὠρίζετο τοῦτο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ ἐνῶ ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει περὶ αὐτῶν ὅτι «Πατέρες» εἶναι ὅσοι «τῷ βουλήματι τῆς Γραφῆς ἠκολούθησαν» (ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περὶ Ἁγίου Πνεύματος, 7, PG 32, 96), Βικέντιος ὁ ἐκ Λειρίνου εὐρύνει τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα αὐτῶν, συνταυτίζων τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν Πατέρων πρὸς τὸ ὀρθὸν καὶ ἀπαραβίαστον περιεχόμενον τῆς καθολικῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω βλέπομεν τοῦτον λέγοντα, ὅτι πᾶσα ὀρθὴ ἀλήθεια ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξηνεγμένη, ὀφείλει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ Κανόνος τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐπὶ τῆς καθολικῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἣν Παράδοσιν θεωρεῖ ἐκφερομένην κατὰ δύο ἴσα σκέλη ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἦτοι διὰ τῶν θεσπίσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων. Προσφεύγομεν, λέγει, «ad sanctorum Patrum sententias, eorum duntaxat qui suis quisque temporibus et locis, in unitate communionis et fidei permanentes, magistri probabiles exstitissent, et quidquid uno sensu atque consensu tenuisse invenirentur, id Ecclesiae verum et catholicum absque ullo scrupulo judicaretur». Οὗτοι μάλιστα ἐν Συνόδῳ συνεργόμενοι, αὐτοὶ καὶ μόνοι καθορίζουσιν ἐκεῖνο ἕπερ «catholicissimum, fidelissimum atque optimum factu visum est», στηριζόμενοι, ὡς εἰκός, εἰς τὰς γνώμας τῶν πρὸ αὐτῶν Πατέρων («ut in medium sanctorum Patrum sententiae proferrentur»), ἐξαίροντες τὸ ἀληθὲς καὶ καταδικάζοντες τὸ πεπλανημένον. [Ἀναφέρει δὲ καὶ πλείστους ἐγκωμιαστικούς τίτλους εἰς Ἑλληνας καὶ Λατίνους Πατέρας ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ, καὶ δὴ εἰς τὸν Ἁλεξανδρεῖας Πέτρον («Doctor praestantissimus»), εἰς τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον («Magister fidelissimus et confessor eminentissimus»), εἰς τὸν Ἁλεξανδρεῖας Θεόφιλον («Vir fide, vita, scientia satis clares»), εἰς τὸν Ἁλεξανδρεῖας Κύριλλον («Venerandus»), εἰς Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον («Episcopus et Confessor»), εἰς τὸν δὲ ἰδιαίτερος συμπαθεῖ Γρηγόριον τὸν Νύσσης («Fidei, conversationis, integritatis et sapientiae merito... dignissimus»), ἐκ δὲ τῶν Λατίνων εἰς τοὺς Πάπας Φήλικα καὶ Ἰούλιον, τὸν Καρθαγένης Κυπριανόν, τὸν Μεδιολάνων Ἀμβρόσιον κ. ἄλλ.]. Συνοφίζων δὲ τὰ ὅλα γνωρίσματα τῶν Πατέρων λέγει: «...magisterii munere praediti, divina eloquia tractavissent, universos scilicet sacerdotes, universos confessores et martyres, quorum alii explanassent Dei legem, alii vero explanantibus consensissent vel credidissent, totam postremo etiam nunc errare et semper errasse adseveraret Ecclesiam...» (VINCENTII, Communitorium, II, 29-31. PL 50, 678/683).

«Πατέρες» ὑπὸ ἐλαφρῶς διάφορον ἔννοιαν τῆς προηγουμένης ἔθεωρή-

θησαν καὶ οἱ ἀναλαβόντες ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ἐν συνεχείᾳ δὲ πρὸς τὸν ὄρον «Πατέρες» συνεδυσάθη καὶ ὁ ὄρος «Διδάσκαλοι» τῆς Ἐκκλησίας, ἢ καὶ «Οἰκουμενικοὶ Διδάσκαλοι» κ.τ.τ. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἱερατικὴ ιδιότης τοῦ Ἐπισκόπου δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἀπαραιτήτων ὄρων τῆς «Πατρότητος», δεδομένου ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος καλεῖ τὸν Ἱερώνυμον «Πατέρα» τῆς Ἐκκλησίας, καίτοι πρεσβύτερον ὄντα, μεγάλοι δὲ μορφαὶ ἱερατικαὶ ἢ καὶ μοναχικαὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς προσέλαβον τὸν τίτλον τοῦτον τοῦ «Πατρὸς» χωρὶς νὰ ᾤσι ποσῶς Ἐπίσκοποι.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς περὶ τοῦ ὄρου «Πατέρες». Ἐτέθη ὁμοίως ἐνωρίτατα θέμα ἐν τῇ Θεολογίᾳ, μέχρι ποίων χρονικῶν ὀρίων ἐπεκτείνεται ἐντὸς τῆς Παραδόσεως ἡ μαρτυρία τῶν Πατέρων καὶ ἀπὸ ποίου σημείου καὶ ἐφ' ἑξῆς οὐσιαστικῶς ὑποστέλλεται καὶ περιορίζεται τὸ κύρος τῆς μαρτυρίας τούτων, καὶ μάλιστα κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰς γενικωτέρας ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας κατηγορίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, τῶν γνωριζομένων ἢ ἀπλῶς ὡς «Διδασκάλων» καὶ «Ὁμολογητῶν», ἢ καὶ γενικώτερον ἀκόμη ὡς «Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων».

Ἡ συζήτησις τῶν σημείων τούτων εἶναι μακρὰ καὶ ἀποβαίνει πολυλάκις ὑποκειμενικὴ καὶ σχολαία ἐν τῇ Θεολογίᾳ. Βεβαίως εἶναι δυνατὸν, εἶνα συζητηθῆ πάντοτε θεολογικῶς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ποῖα τὰ χρονικὰ ἔρια ἐντὸς τῶν ὁποίων κινοῦνται οἱ «Πατέρες», ὡς παράγοντες μορφοποιούντες τὴν Παράδοσιν, καὶ τὰ ἔρια ταῦτα νὰ ὀρισθῶσι περὶ σημαντικὰ τινά πρόσωπα ἢ γεγονότα τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας (π.χ. τὸ ἔτος 787, ἔτος συγκλήσεως τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ τὸ ἔτος 749, ἔτος θανάτου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἢ ἡ περίοδος τῶν Ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων γενικῶς, ἢ τῶν 8 πρώτων αἰώνων κ.λπ.). Ἄλλ' οὐδόπως δεόν νὰ λησμονῆται, ὅτι ἡ Ἱερά Παράδοσις εἶναι ζῶσα καὶ διαρκὴς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πραγματικότης, καὶ ὅτι ἡ Ἀποστολικότης τῆς Παραδόσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνεπάγεται καὶ τὴν «Πατερικότητα» αὐτῆς καὶ τανάπαυιν, ἢ ὡς λέγει ἐπιτυχῶς ὁ Καθηγητὴς π. Γεώργιος Φλωρέφσκυ, «μόνον ἐπειδὴ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι Πατερικὴ, συνεχίζει νὰ εἶναι καὶ Ἀποστολική» (Π. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Πατερικὴ Παράδοσις, ἐν Τόμος Πανηγυρικὸς ἑορτασμοῦ τῆς 600ῆς ἐπετείου τοῦ θανάτου τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Ἐπιμ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθ., Θεσσαλονίκη 1960, σελ. 242 καὶ γαλλ. μετάφρασις, G. FLOROVSKY, Grégoire Palamas et la Patristique, Istina 8, 1961-1962, σελ. 116/117), ὅπερ σημαίνει, ὅτι δι' αὐτὸς λόγους ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔπαυσε διὰ μέσου τῶν αἰώνων νὰ εἶναι Ἀποστολική, συνεχίζουσα καὶ μεταβιβάζουσα τὴν Ἀποστολικὴν Παράδοσιν ἐν αἷς πιστεύει καὶ διδάσκει, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους δὲν δύναται νὰ παύσῃ οὐσα καὶ

«Πατερική», συνεχίζουσα και μεταβιβάζουσα, ἐν διαρκεί ἀναγεννήσει, ἀναβιώσει και ἀναπαραγωγῇ τὸ «πνεῦμα» τῶν Πατέρων, ὅπερ οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθοῦς Παραδόσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

*
* *

Και ταῦτα μὲν οὕτως. Ὡς πρὸς δὲ τὸ κῦρος τῶν Πατέρων ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, περὶ τούτου αἱ ὑπάρχουσαι ἐκ τῶν ἔνδον μαρτυρίαι αὐτῆς ταύτης τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως εἶναι πολλαὶ και σαφεῖς.

Ἐν πρώτοις τὸ κῦρος τῶν Πατέρων ἐν τῇ Παραδόσει μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς μικρᾶς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐπικαλουμένης ἀείποτε τὴν διδασκαλίαν τῶν Πιχτέρων ὡς ἔγκυρον πηγὴν και ἐπιμαρτυρίαν αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως. Τοῦτο διαφαίνεται κυρίως εἰς τὰς περιφήμους Πατερικὰς «Σειράς», ἃς ἡ Ἐκκλησία παρουσίασεν ἐπὶ Συνόδων ἢ και ἐχρησιμοποίησε κατὰ σύστημα ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς διδασκαλίας αὐτῆς. Μερικὰ παραδείγματα ἔξαρκουῖσιν ἵνα ἀποδείξωσι τὸ λεγόμενον.

Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας συνέταξε συλλογὴν Πατερικῶν παραθέσεων ἀπαρτιζομένων ἐκ τῶν Πατέρων Ἀθανασίου, Ἀττικοῦ ΚΠόλεως, Ἀντιόχου Πτολεμαίδος, Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου, Ἀμμωνίου Ἀδριανουπόλεως, Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Γαβάλων Σεβηριανοῦ, Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου κ. ἄλλ., και ἀναγνωσθεῖσαν ἐν τῇ Α' Συνεδρίᾳ τῆς Γ' Οἰκουμεικῆς Συνόδου. Ὡσαύτως ἐν τῇ ΣΤ' Οἰκουμεικῇ Συνόδῳ, εἰς δύο ἀλλεπαλλήλους Συνεδρίας (τὴν Ε' και τὴν ΣΤ') ὁ Ἀντιοχείας Μακάριος ἀνέγνωσε τρεῖς μακρὰς «Σειράς» Πατέρων. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς Ρώμης, ἀνάλογος «Σειρὰ» ἀνεγνώσθη ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ ἐκείνῃ Παπικῶν Λεγάτων ἐν τῇ Γ' Συνεδρίᾳ αὐτῆς πρὸς ἀπόδειξιν τῶν δύο ἐν Χριστῷ θελήσεων. Ὡσαύτως ἀναλόγους «Σειράς» περιέλαβον εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν και οἱ Πατέρες Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Λέων ὁ Μέγας, Θεοδώρητος ὁ Κύρου, Λέων ὁ Βυζάντιος κ. ἄλλ. (Πρβλ. MANSI, τόμοι IV και XI και PG 76, 1212/1221, MANSI, τόμ. X, 1070, PG 83, 73/104, 169/217, 284/317, 86,2 κ.ἄλλ.).

Τυχάνει δὲ πρὸς τούτοις γνωστόν, ὅτι τὸ κῦρος τοῦτο τῶν Πατέρων ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, πιστούμενον διὰ τῶν Πατερικῶν τούτων «Σειρῶν», ἐπεκτείνεται χρονικῶς, ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ὁρθοδόξῃ Ἀνατολῇ, και εἰς ἐποχὰς πολλῶν μεταγενεστέρων, ὅτε και νεώτεροι Πατέρες και Ἐκκλησιαστικοὶ Σύγγραφεῖς συλλέγουσι και συντάσσουσι τοιαύτας «Σειράς», ἐπεκτεινομένας πολλὰς μέχρι και τῶν ἀμέσως πρὸ αὐτῶν βιωσάντων, ὡς συμβαίνει π.χ. ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ και ἐφ' ἐξῆς («ἐρῶ τοιγαροῦν ἐμὸν οὐδὲν») ἔλεγεν ὁ ἱερὸς οὗτος Πατήρ), ὑπὸ τῶν ἱεροῦ Φωτίου, Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων, Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, Πέτρου Ἀντιοχείας, Γρηγορίου Σιναΐτου, Γρηγορίου τοῦ Παλα-

μᾶ, Μάρκου τοῦ Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, Γενναδίου Σχολαρίου, Νικοδήμου Ἀγιορείτου κ.λπ.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς de facto ταύτης ἀναγνωρίσεως τοῦ κύρους τῶν Πατέρων ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, ὑπάρχουσι καὶ αἱ πολλαπλαῖ περιπτώσεις ἀναγνωρίσεως τῶν Πατέρων οὐχὶ ἀπλῶς ὡς πεφωτισμένων, ἢ σοφῶν, ἢ ἀγίων, ἢ ἀψευδῶν κ.λπ., ἀλλ' ἔτι ἐμφανικώτερον, καὶ ὡς «θεοπνεύστων» ἐν τῇ κυριολεξίᾳ τοῦ ὄρου.

Οὕτω «θεοπνευστοί» καλοῦνται κατ' ἀρχὴν πάντες οἱ Πατέρες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, εἴτε ἐν οἷς οἱ ἴδιοι λέγουσιν ἀποφαινόμενοι περὶ τοῦ ἐπὶ Συνόδου ἔργου αὐτῶν, ὅτι «ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν...», εἴτε καὶ ἐν οἷς λέγονται περὶ τούτων παρὰ τοῖς διαφόροις Πατράσι καὶ Ἐκκλησιαστικοῖς Συγγραφεῦσιν. Οὕτω Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης «θεοπνεύστους» καλοῦσι τοὺς Πατέρας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞ., Ἐπιστ. 1, Πρεσβυτέροις, Διακόνοις, πατράσι Μοναχοῖς..., PG 77, 16 καὶ 17 καὶ ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ, Ἐπιστ. Δ', 99, PG 78, 1165), Εὐλόγιος ὁ Ἀλεξανδρείας καλεῖ «θεοπνεύστους» τοὺς τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς (PG 86, 2944), Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων καλεῖ «θεοπνεύστους» τοὺς τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς (MANSI, XI, 497), Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς «θεοπνεύστους» καλεῖ τοὺς Πατέρας τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς (ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Περί Αἱρέσεων, 6, PG 94, 744) κ.ο.κ., τελικῶς δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ Πατέρες τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποκαλοῦσι «θεοπνεύστους» πάντας τοὺς Πατέρας τῶν προγενεστέρων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δι' ὧν ἀποφαίνονται ἐν τῷ τελικῷ ὄρω αὐτῶν: «...Τὴν βασιλικὴν ὡσπερ ἐρχόμενοι τρίβον, ἐπακολουθοῦντες τῇ θεηγόρῳ (:θεοπνεύστῳ) διδασκαλίᾳ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν καὶ τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ..., ὀρίζομεν ...» (MANSI, XIII, 378).

«Θεοπνευστοί» ἕμως καλοῦνται οἱ Πατέρες καὶ δι' ἄ ἔγραψαν ἔργα. Οὕτω περὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει, ὅτι τὸ ἔργον ἐκείνου περὶ Ἐξαήμερου ἀπετέλει «θεοπνευστον θεωρίαν» (ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Ἀπολογητικὸς πρὸς Πέτρον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐξαήμερον, PG 44, 61), ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀποφαίνεται ρητῶς περὶ τῶν Πατέρων καθόλου, ὅτι «διὰ Πνεύματος τοίνυν Ἀγίου... καὶ ποιμένες ἐλάλησαν καὶ διδάσκαλοι», θέτων τούτους εἰς ἴσην μοῖραν μετὰ τῶν προφητῶν, τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν ἀποστόλων (ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ἐκδοσις Ὁρθόδοξου Πίστεως, Δ' 17, PG 94, 1176).

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ «θεοπνευστία» αὕτη τῶν Πατέρων εἶναι σχετικὴ καὶ διατελεῖ πάντοτε ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν γενικωτέραν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς μονιμότητος τῆς παρ' αὐτῇ κυρίως Θεοπνευ-

στίας ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ περὶ τοῦ ἀλαβήτου ἐν αὐτῇ καὶ περὶ τῆς κατ' αὐθεντίαν ἀποφάνσεως ταύτης ἐν Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις καὶ οὐχὶ κατὰ μεμονωμένα ἄτομα. Εἶναι δὲ προσέτι σχετικὴ ἡ «θεοπνευστία» τούτων καὶ κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν εὐρυτέραν καὶ κατ' ἀρχὴν θεοπνευστίαν τῶν Ἱερῶν Συγγραφέων τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τῶν ἀμέσων τούτων ὀργάνων τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως πρὸς οὓς συγκρινόμενοι οἱ Πατέρες εἶναι ἀσφαλῶς φορεῖς ἤττονος θεοπνευστίας. Ἐν τούτοις ἐν εὐρυτέρᾳ ἀναλύσει τῆς ὅλης ταύτης περὶ «θεοπνευστίας» τῶν Πατέρων φιλολογίας, ἣν συναντῶμεν παρ' αὐτῇ ταύτῃ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, δεόν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν σαφῆ προσπάθειαν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἐξάρη τὸ ὅπερ ἀναγνωρίζει εἰς τοὺς Πατέρας κύρος ἐντὸς τῆς Παραδόσεως, κύρος ὅπερ, ἄλλωστε, καθιέρωσεν εὐρέως καὶ ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ὑμνογραφίας, καθ' ὑπερβολὴν παλλάκις ἐξαίρουσα τὰ «ὑπερφυσικά» γνωρίσματα καὶ προσόντα τῶν «θεηγόρων» Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐὰν δὲ οὕτω τίθεται τὸ θέμα τοῦ κύρους τῶν Πατέρων ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ζήτημα ἀφ' ἐτέρου τοῦ κριτηρίου τῆς αὐθεντίας αὐτῶν ἐν τῇ Παραδόσει, ὡς παραγόντων συντελεστικῶν αὐτῆς, τίθεται ἐκ προοπτικῆς πολλῶ ἀντικειμενικωτέρας θεολογικῶς.

Τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀντίληψιν τῆς Ἐκκλησίας μορφοῦσι κατ' ἀρχὴν πάντα ὅσα εἶπομεν ἐν ταῖς ἀνωτέρω περὶ τῶν κυρίων γνωρισμάτων τῶν Πατέρων ὡς τοιούτων. Εἴ γε καὶ Ἐκκλησιαστικὸς τις ἀνὴρ ἔχη τὰ ὡς ἄνω γνωρίσματα, πρὸς δὲ καὶ ἀγωνιστικὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως διαθέσιν καὶ δρᾶσιν, καὶ βίου ἀγιότητα, ἔτυχς δὲ καὶ τῆς γενικωτέρας ἀναγνωρίσεως τῆς Ἐκκλησίας εἴτε ἐκπεφρασμένως εἴτε ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει αὐτῆς περὶ τῆς «Πατρότητος» αὐτοῦ, ἥδη ταῦτα εἶναι ἱκανὰ στοιχεῖα, δυνάμενα νὰ μορφώσωσι τὸ κύριον δι' αὐτὸν κριτήριον, τὸ ἀπαραίτητον ἵνα ἀναλάβῃ οὕτως τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν ἐντὸς τῆς Παραδόσεως καὶ ἐνδυθῇ τὴν ὀφειλετικὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας αὐθεντίαν.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν ἐξ ὑποκειμένου ἰσχυόντων στοιχείων τούτων αὐθεντίας τῶν Πατέρων ἐν τῇ Παραδόσει, ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἐξ ἀντικειμένου ἰσχύσαντα ἀρχῆθεν καὶ ἰσχύοντα πάντοτε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κριτήρια. Ταῦτα συναψίζονται εἰς τὰ ἐξῆς: α) Ἡ ὑπαρξὶς μαρτυρίας ἐνὸς Πατρὸς ἐπὶ μιᾶς συγκεκριμένης διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, β) ἡ ὑπαρξὶς μαρτυρίας πλειόνων Πατέρων συμφωνούντων ἐπὶ μιᾶς ὁρισμένης ἀληθείας καὶ γ) ἡ ὁμόφωνος μαρτυρία τῶν Πατέρων ἀνεξαρτήτως τοῦ μεγάλου ἢ μικροῦ ἀρίθμου αὐτῶν, ὡς Πατέρων ἀποφαινομένων ἐπὶ τῆς συγκεκριμένης ταύτης ἀληθείας.

Ἐν τῷ αὐτῷ ἐκτιθεμένῳ ὅλῳ ζητήματι ἡ ἀναγνωρίσις πᾶς τις τὸ εὐρύτερον ἐν τῇ Θεολογίᾳ ὑπάρχον ζήτημα τῆς «Συμφωνίας τῶν Πατέρων» («Consensus Patrum»), ὅπερ καὶ τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν μάλιστα ἀκαθορίστων ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ Παραδόσει.

Ἐπ' αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἐπεκταθῶμεν ὑπερμέτρως εἰς λεπτομερείας, λέγομεν ὅτι τὸ κριτήριον τῆς αὐθεντίας τῶν Πατέρων κρίνεται κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν εὐρυτέραν ἢ στενοτέραν «Συμφωνίαν» αὐτῶν, ἰσχύουσι δὲ καὶ ἀρχαί, ἃς αὐτοὶ οὗτοι οἱ Πατέρες ἔθεσαν κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ περιπτώσεις ἀσχοληθέντες μὲ τὸ θέμα αὐτό. Ἐπ' αὐτοῦ ἀπεφάνθησαν καὶ ἄλλοι μὲν, μάλιστα δὲ Βικέντιος ὁ ἐκ Λειρίνου καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος, οἵτινες καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς οἱ θέσαντες σαφέστερον τῶν ἄλλων τὰς δυναμένας νὰ ἰσχύσωσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀρχᾶς.

Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος, Βικέντιος ὁ ἐκ Λειρίνου, λέγει ὅτι ἐκεῖνο εἶναι ἀληθὲς ἐν τῇ Παραδόσει καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ, ὅπερ ἡ «ὄλοι ὁμοῦ». ἢ «οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν Πατέρων», «ὁμοφώνως» («eodem sensu»), «ἐμφανῶς» («manifeste»), «συχνάκις» («frequenter»), «ἀδιαλείπτως» («perseveranter») καὶ ἐν «ἀνεγνωρισμένῃ συνόδῳ» («consentiente sibi magistrorum concilio») ἀποδεχόμενοι, ὑποστηρίζοντες καὶ παραδίδοντες κυροῦσιν. «Quidquid vel omnes, vel plures, uno eodemque sensu, manifeste, frequenter, perseveranter, velut quodam consentiente sibi magistrorum concilio accipiendo, tenendo, tradendo firmaverint» (VINCENTII, C o m m o n i t o r i u m, 28, PL 50, 675). Τοῦτο λοιπὸν κατὰ τὸν Βικέντιον ἀποτελεῖ τὴν ἄλλως λεγομένην «Συμφωνίαν τῶν Πατέρων» εἰς ἣν, ὡς καὶ προλαβόντως εἶπομεν, ὁ ἀριθμὸς δὲν εἶναι τὸ πρῶτον ἀναζητούμενον στοιχεῖον κύρους, ἵνα μορφωθῇ τὸ ἐξ ἀντικειμένου ἰσχύον κριτήριον αὐθεντίας τῶν Πατέρων ἐν τῇ Παραδόσει.

Ὁ δὲ ἱερὸς Αὐγουστίνος παραδέχεται κατ' ἀρχὴν ὅτι πάντες οἱ Πατέρες δεόν ὅπως συμφωνῶσιν, ἵνα ἀλήθειά τις ἢ πρᾶξις ἐκκλησιαστικῆ ἢ ἀληθῆς καὶ βεβία. Ἐν τούτοις ἐάν καὶ μόνοι οἱ Πατέρες τῆς Δύσεως συμφωνῶσι πρὸς ἀλλήλους καὶ συμπίπτωσιν ἐπ' αὐτῆς, καὶ οὗτοι ἐξαρκουῖσιν, ἵνα μορφώσωσι τὸ κριτήριον αὐθεντίας ἐν τῇ Πατερικῇ Παραδόσει, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἐξυπονοοῦνται ὡς συμφωνοῦντες καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς, διότι δὲν εἶναι δυνατόν, κατὰ τὸν αὐτὸν πάντοτε Αὐγουστίνον, ἵνα νοηθῇ ἀσυμφωνία Πατέρων μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, διὰ τὸν ἀπλοῦν λόγον, ὅτι οὗτοι κάκεινοι μετέχουσι τῆς αὐτῆς πίστεως καὶ ἀντλοῦσιν ἐκ τῆς αὐτῆς ἐνιαίας πηγῆς. Ἄλλ' ἐάν, συνεχίζει ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος, καὶ εἰς ἔστω Πατὴρ τῆς Ἀνατολῆς συμβαίνει μαρτυρῶν ὑπὲρ τινος ἀληθείας, τότε κατὰ μείζονα λόγον θεωρητέα ὡς ἐξησφαλισμένη ἢ εὐρυτέρα συμφωνία τῶν Πατέρων, κυρίως ἐφ' ὅσον θὰ πρόκειται περὶ Πατρός τῆς Ἀνατολῆς τῆς ὁλικῆς π.χ. Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, διότι ἔτι ἀπαξ θὰ ἰσχύη ὁ συλλογισμὸς, ὅτι τόσον οἱ λοιποὶ, οἱ σιγῶντες Πατέρες, ὅσον καὶ ὁ ἀποφαινόμενος εἰς Πατὴρ οὗτος, δὲν εἶναι ξένοι πρὸς τὴν καθολικὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐδόλως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀγνοοῦντες ἢ καὶ ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὴν οὕτω τεθεμελιωμένην ἐν τῇ Παραδόσει ἀλήθειαν. «An tibi parva in uno Gregorio

episcoporum orientalium videtur auctoritas? Est quidem tanta persona, ut neque ille hoc nisi ex fide christiana omnibus notissima diceret, nec illi eum tam clarum haberent atque venerandum, nisi haec ab illo dicta ex regula notissimae veritatis agnoscerent» (ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ, *Contra Julianum*, I, 5, 16, PL 40, 650).

Τὰ οὕτως ὀριζόμενα ὑπὸ τῶν Πατέρων πλαίσια ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν ἐξωτερικῶν κριτηρίων αὐθεντίας ἐν τῇ Πατερικῇ Παραδόσει ἀποδεικνύουσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι αὐτὸ ὅπερ καλοῦμεν «Συμφωνίαν Πατέρων» ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι τι ἐκ τῶν ἑνδον τῆς Πατερικῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ Πατερικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐξ ἀντικειμένου ἀληθείας προκύπτον στοιχεῖον καὶ γνῶρισμα ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι τὸ θέμα εἶναι πολλῶν διαφορῶν ἀπὸ ἀπλοῦν θέμα ἀριθμοῦ καὶ κατηγορίας προσώπων μεταξὺ τῶν Πατέρων.

Τούτων τεθέντων ἢ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο περαιτέρω ζήτησις εἶναι σχολαία, ἀποβαίνει δὲ ἐν πολλοῖς καὶ ἐπιζημία διότι παραβλάπτεται αὐτὸ τοῦτο τὸ ἱερὸν ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ αἰσθητήριον, τὰ καθορίζον τί εἶναι ἀληθές καὶ ὀρθόδοξον ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει.